

РОЗДІЛ 3.

РЕСУРСИ І СЕРВІСИ ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ В ІНФРАСТРУКТУРІ ЗНАНЬ

DOI: https://doi.org/10.15407/r_nbuv.0005179.82

§ 3.1. Інструментарій цифрової гуманітаристики в наукових бібліотеках, архівах, музеях світу

Сергій Гарагуля

Упродовж останніх десятиліть цифрова гуманітаристика сформувалася як впливовий міждисциплінарний напрям, що поєднує традиційні гуманітарні підходи з можливостями інформаційних технологій, спрямованих на опрацювання, систематизацію та інтерпретацію культурної спадщини. Наукові бібліотеки, архіви та музеї в цьому процесі посідають ключове місце, адже саме вони забезпечують основу для дослідницької інфраструктури, надаючи доступ до унікальних джерел і водночас беручи участь у створенні та впровадженні цифрових інструментів. У сучасному науковому середовищі інструментарій цифрової гуманітаристики вже не розглядається як допоміжний елемент діяльності цих установ, а постає як невід’ємна частина їхніх функцій, що забезпечує якісно нові форми роботи з інформацією.

Розвиток цифрових технологій зумовив глибоку трансформацію підходів до організації, зберігання та доступу до культурних і наукових ресурсів. Традиційні моделі роботи з документами та артефактами зазнали суттєвого перегляду: установи переходять від ролі пасивних сховищ до ролі активних учасників наукового процесу, здатних підтримувати дослідницькі проекти на всіх етапах їхнього життєвого циклу. Інструменти цифрової гуманітаристики забезпечують створення інтелектуально насиченого середовища, де користувачі можуть не лише отримувати доступ до матеріалів, а й здійснювати аналіз, моделювання, інтерпретацію та представлення даних у різноманітних форматах.

Цифровий інструментарій, що формується в бібліотеках, архівах і музеях світу, покликаний вирішувати низку стратегічних завдань. По-перше, він дозволяє оптимізувати процеси управління інформаційними ресурсами, створюючи уніфіковані структури метаданих, які забезпечують цілісність,

відтворюваність і сумісність даних між різними платформами. Це сприяє формуванню відкритих інформаційних екосистем, орієнтованих на довготривале збереження цифрової спадщини та її повторне використання в дослідницьких цілях.

По-друге, інструментарій цифрової гуманітаристики підтримує аналітичну діяльність, надаючи можливість працювати з великими масивами даних і застосовувати складні алгоритми для текстового, візуального, просторового чи структурного аналізу. Такі інструменти відкривають нові перспективи для наукової інтерпретації, дозволяючи виявляти закономірності й зв'язки, що залишаються непомітними у традиційних методах дослідження. Вони сприяють формуванню нових типів знання, що ґрунтуються на інтеграції кількісних і якісних підходів, а також на можливості здійснювати порівняльний аналіз даних різного походження.

По-третє, цифрові інструменти забезпечують розвиток нових форм репрезентації культурної спадщини. Вони дають змогу створювати багатопланові способи подання інформації, які поєднують текстові, візуальні, тривимірні та мультимедійні елементи. Така репрезентація дозволяє відтворювати складні культурні контексти, розширювати можливості інтерпретації й залучати різні групи користувачів — від дослідників до широкої громадськості. Застосування цифрових технологій уможливорює створення інтерактивних середовищ, де інформація постає не як статичний об'єкт, а як динамічна структура, що розкривається у процесі взаємодії користувача з даними.

Окрему увагу слід приділити змінам у професійній діяльності фахівців бібліотечно-інформаційної та музейної сфер. Запровадження цифрового інструментарію супроводжується розширенням функціональних ролей, що включають цифрову курацію, управління даними, розробку цифрових ресурсів і забезпечення дослідницької підтримки. Ці процеси вимагають формування нових компетенцій, пов'язаних із розумінням принципів цифрової обробки інформації, використанням спеціалізованих технологій і знанням міжнародних стандартів, що регулюють обіг цифрових даних у науковій сфері. Таким чином, персонал установ стає важливим елементом цифрової інфраструктури, забезпечуючи її функціональність і сталий розвиток.

Варто наголосити також на тому, що інструментарій цифрової гуманітаристики у бібліотеках, архівах і музеях спрямований на забезпечення

відкритості, інтероперабельності та стійкості наукових даних. Ці принципи стають визначальними у світовому науковому просторі, де ефективний обмін інформацією є запорукою успішної міжінституційної та міжнародної співпраці. Орієнтація на відкриту науку передбачає доступність цифрових ресурсів, прозорість методів опрацювання даних і можливість повторного використання результатів.

Отже, інструментарій цифрової гуманітаристики, що розвивається у наукових бібліотеках, архівах і музеях світу, формує основу нової дослідницької парадигми, у якій технології виступають не лише допоміжним засобом, а й повноцінним учасником наукового пізнання. Така трансформація змінює характер роботи з культурною спадщиною, уможлиблює створення нових комунікаційних моделей і сприяє інтеграції гуманітарних наук у глобальний цифровий простір.

Історіографія питання активно розвивається протягом останнього десятиліття, що зумовлено появою нового інструментарію досліджень. Еволюція поглядів на цифрову гуманітаристику простежується в напрямі від некритичного накладання на роботу бібліотек, архівів, музеїв матриці ІТ-технологій («традиційна робота цифровими засобами», яка здебільшого зводилася до оцифрування контенту) до інтеграції й взаємопроникнення методології різних дисциплін і постановня надгалузевої цифрової науки, сфера проблематики якої охоплює широкий спектр суспільних й філософських питань (зокрема, етику впровадження інноваційних технологій, інклюзивність у доступі до наукових здобутків, подолання цифрової нерівності).

Роль бібліотек у проєктах цифрової гуманітаристики розглянуто в публікаціях Л. Дубровіної, К. Лобузіної, О. Онищенко та Г. Боряка [7], Л. Костенка, Т. Симоненко, О. Жабіна [9], Т. Ярошенко [14], N. Hasan [22], R. Kear, K. Joranson [24], W. Kretzschmar, W. Potter [25], J. Otis [32], A. Shelley [35] тощо. Вченими наголошується, що поява нового інструментарію органічно доповнює традиційну бібліотечну методологію досліджень, а можливості надання доступу до віртуальних колекцій суттєво розвинули співпрацю в науці, створюючи підґрунтя для міждисциплінарних проєктів. Опановуючи великі дані, нові медіаформати, застосунки штучного інтелекту й доповненої реальності, бібліотеки долають цифровий розрив та стають конкурентоспроможнішими на ринку знань. Разом із тим, дослідниками часто фіксується брак герменевтичної підтримки гуманітарних проєктів,

що виявляється в нагромадженні ресурсів без належного наукового апарату, що описує ці ресурси. Потреба в сталому науково-методичному супроводі гуманітарних проєктів актуалізує перманентне залучення бібліотек на всіх етапах дослідження: джерелознавчому, прото- та постпублікаційному.

Розвиток проєктів цифрової гуманітаристики в окремих країнах світу досліджено в працях О. Григоревської [1, 5], С. Chen, С. Chang [18], К. Habing, L. Ruan [21], L. Kulmiński [26], D. McRostie, L. Konstantelos [30], A. Zanni [38]. Авторами наголошується на важливості освітньої компоненти цифрової гуманітаристики, що забезпечує безперервну трансляцію знань та підвищення цифрової обізнаності (*digital literacy*) в суспільстві. Одним із поширених зауважень до проєктів цифрової гуманітаристики, висловлених, зокрема, польським науковцем [26, с. 15], є їхня надмірна академічність, циркуляція знань в усталених середовищах фахівців без належної комунікації й промоції наукових результатів у суспільстві, що створює гуманітаріям хибну репутацію закритого елітарного клубу, що існує поза актуальним соціокультурним контекстом й ігнорує запити аудиторії.

Тенденції розвитку бібліотечних сервісів підтримки досліджень висвітлено в колективній монографії Інституту інформаційних технологій НБУВ [13]. Зокрема, підкреслено, що еталонної структури сервісів підтримки досліджень не існує, позаяк методологія різних дисциплін потребує гнучкого підходу й адаптації до конкретних потреб у бібліотечних ресурсах і послугах. Разом із тим, виокремлено основні сервісні компоненти, що реалізовані в успішних і довготривалих бібліотечних проєктах: системи управління науковим контентом, платформи дослідницької інформації, супровід цифрової наукової комунікації, експертна та адміністративна підтримка дослідження на прото- та постпублікаційному етапах [13, с. 94–95].

Застосування цифрового інструментарію в дослідженнях історико-культурної спадщини та розвитку бібліотечних колекцій знаходить відображення в публікаціях низки зарубіжних та вітчизняних науковців, особливо інтенсифікуючися протягом останнього десятиліття.

Так, у статті A. Asundi et al. [15] фокусується увага на методах і застосунках історичної інформатики, наголошуючи на її великому значенні для систематизації гуманітарних знань. Автори доходять висновку, що саме бібліотекам вдається зараз отримувати максимальний зиск під співпраці з ІТ-сектором, трансформуючи традиційні фонди в потужні інформаційні

портали, впроваджуючи застосунки штучного інтелекту (ШІ), аналітики Великих даних й машинного навчання на їх основі. Тема ШІ та його плідної й етичної взаємодії з бібліотечним середовищем загалом є однією з магістральних у публікаціях 20-х рр. XXI ст. – згадаємо тут, зокрема, дослідження V. & K. Breemen [17], W. Chen et al. [19], J. Lu et al. [27], D. Mane [28], де, зокрема, йдеться й про такий напрям гуманітарних досліджень у бібліотеках, як глибинний аналіз текстів і видобуток даних. Емерджентна логіка text and data mining дозволяє розглядати джерела історико-культурної спадщини як масив даних, придатних до аналітики стохастичними методами без наперед заданих параметрів, що дозволяє виявляти неочевидні взаємозв'язки, зокрема, в палеографічному аспекті та провенансі таких джерел.

Оглядова публікація A. Freitas de Oliveira et al. [31] узагальнює різноманіття форм реалізації цифрових інструментів гуманітаристики. На думку авторів, наявність вузькоспеціалізованих інструментів викликане самої методологією гуманітарних наук, яка покликана охопити всі аспекти побутування об'єкту дослідження – скажімо, для книг і рукописів це й текстологічні, і матеріалознавчі характеристики, й провенанс, що й інспірує комплексне застосування цифрових інструментів дослідження. A. Kalishda [23] вживає на позначення нового типу установ, орієнтованих на обслуговування з інструментарієм е-науки в цифровому середовищі, термін «медіабібліотека», а Y. Rachman [34] фокусується на «бібліотечному активізм» як запоручі імплементації високих технологій у традиційні читацькі середовища.

Автори статті з промовистою назвою «Revolutionizing Librarianship: Navigating the Digital Transformation in Academic Libraries» [36] зосереджуються на таких аспектах упровадження цифрової гуманітаристики як зміна фахових компетенцій персоналу бібліотек, пропонуючи «інвестувати не в залізо, а в мізки»: запроваджувати курси безперервного професійного розвитку для бібліотекарів, вдосконалювати канали комунікації та сприяти співпраці між персоналом, плекаючи людські ресурси бібліотеки понад її технологічний потенціал.

З-посеред публікацій українських науковців виділимо статті Г. Мельник-Хохи [11] та С. Спіріної [12], які присвячено проблематиці поліпшення доступу до цифрових колекцій бібліотеки, впровадження стандартів мета-

даних для їхнього опису та залучення креативних засобів розвитку колекцій.

Варто окремо відзначити велику увагу НБУВ до цифрової гуманітаристики, яка вже понад 10 років постійно входить до кола наукових зацікавлень фахівців установи. Публікації О. І. Вощенко [2], Л. А. Дубровіної [6, 7], Г. І. Ковальчук [6], Ю. С. Ковтанюка [8], Л. Й. Костенка [9], К. В. Лобузіної [10] узагальнюють досвід НБУВ щодо створення комплексу джерел історико-культурної спадщини й формують перспективні завдання участі бібліотеки у цифрових гуманітарних проєктах. Внесок НБУВ у спільну з інститутами Відділення історії, філософії і права НАН України діяльність в царині цифрової гуманітаристики дослідники оцінюють так: «НБУВ та згадані вище гуманітарні інститути сформували колективи та опанували нові цифрові форми роботи, розробили спільні методики створення ресурсів, складні моделі даних, що базувалися на опрацьованому спільно з урахуванням української специфіки формуванні джерельного ресурсу та визначенні набору смислових відносин, котрі мають суттєве значення для доступу до джерел соціально-культурної інформації, і які перетинають дисциплінарні межі, орієнтовані на нові аудиторії та інноваційні цифрові технології» [7, с. 304].

Підсумовуючи аналіз фахової літератури, присвяченої трансформаціям бібліотечних гуманітарних ресурсів із застосуванням цифрового інструментарію, констатуємо плюралізм думок щодо форм і методів цієї трансформації. Беззаперечним же висновком більшості публікацій є ефективність цифрових інструментів та сервісів для розвитку гуманітарних проєктів та бібліотечних колекцій.

У своїй роботі [3] ми вже зосереджували увагу на аналізі сучасних сервісів підтримки досліджень у сфері цифрової гуманітаристики та прагнули окреслити ті концептуальні й технологічні засади, які визначають розвиток цієї галузі сьогодні. Виходячи із міждисциплінарної природи цифрової гуманітаристики, ми розглядали її як простір взаємодії гуманітарних методів, інформаційних технологій і дослідницьких практик, у межах якого цифрові інструменти забезпечують багатовимірне опрацювання культурної та історичної інформації. У цьому контексті ключовою складовою стають сервіси підтримки досліджень, що створюють інфраструктурні умови для ефективної наукової діяльності, дозволяють структуровано працювати з

великими масивами даних і формують технологічно підсилене середовище гуманітарних студій.

Наш аналіз ґрунтується на вивченні практик, представлених у міжнародних цифрових гуманітарних проєктах, зокрема на платформі Європейської асоціації цифрових гуманітарних наук (European Association for Digital Humanities; <https://eadh.org/>), які демонструють тенденцію до переходу від етапу масового оцифрування до етапу глибокої аналітики, візуалізації, інтероперабельності та використання штучного інтелекту. Якщо раніше основні зусилля спрямовувалися на забезпечення електронного доступу до джерел, то сьогодні домінують сервіси, що підсилюють повний дослідницький цикл – від формування джерельної бази до інтерпретації результатів. Такий зсув логіки розвитку вказує на те, що цифрова гуманітаристика перестає бути другорядним напрямом і перетворюється на повноцінну дослідницьку практику.

У ході роботи ми звертаємо увагу на типологію дослідницьких сервісів, що формують основу цифрових гуманітарних інфраструктур. Першу групу становлять ресурси, орієнтовані на організацію первинних даних: електронні архіви, спеціалізовані бази, цифрові каталоги. Вони забезпечують стандартизоване подання текстів, зображень, аудіовізуальних матеріалів, просторових та археологічних даних і створюють умови для їхнього подальшого аналізу. Ми підкреслюємо, що ці ресурси можуть бути як широкопрофільними, так і вузькотематичними, але їх об'єднує прагнення до уніфікації метаданих та інтеграції у міжнародні формати обміну інформацією.

Наступна група сервісів пов'язана з обробленням джерел. Сюди належать інструменти оптичного розпізнавання, сервіси автоматичної транскрипції рукописів, палеографічні модулі, платформи атрибуції та реконструкції текстів. Такі рішення значно розширюють можливості дослідника, дозволяючи працювати з матеріалами, які традиційно вимагали великих часових витрат. Спостерігаємо тенденцію до виникнення спеціалізованих інструментів для окремих груп джерел, що свідчить про поглиблення технологічної адаптації до специфіки гуманітарного матеріалу.

Значну увагу приділено аналітичним сервісам, які забезпечують глибоку обробку великих корпусів текстів і даних. У цьому сегменті важливими є платформи для лінгвістичного аналізу, сервіси семантичного моделювання, інструменти виявлення структурних та хронологічних зв'язків, а

також засоби геопросторової візуалізації. Варто наголосити, що цифрова гуманітаристика активно використовує практики з суміжних галузей – від комп'ютерної лінгвістики до мережевої аналітики та геоінформаційних систем. Це сприяє формуванню нових форм наукової репрезентації, серед яких – інтерактивні карти, соціальні графи, часові лінії, тривимірні моделі об'єктів культурної спадщини.

Важливою складовою дослідницького процесу є сервіси візуалізації та презентації даних. Сучасні інструменти дають можливість перетворити складні структури на доступні візуальні моделі, забезпечити інтуїтивне розуміння закономірностей, що приховані в даних, і зробити результати роботи відкритими для ширшої аудиторії. До цього сприяють технології VR і AR, мультимедійні інтерфейси, інтерактивні візуальні середовища, що створюють нові способи популяризації культурної спадщини та історичних знань.

Ефективне функціонування цифрових гуманітарних сервісів ґрунтується на активній участі бібліотек, архівів і музеїв. Ці установи поступово трансформуються з традиційних сховищ документів у багатофункціональні центри дослідницької підтримки, які забезпечують доступ до ресурсів, супроводжують наукові проекти й виступають комунікаційними вузлами між користувачами та цифровими інфраструктурами. На їхній основі виникають нові професійні ролі: бібліотекарі-даних, менеджери проєктів відкритої науки, куратори цифрових колекцій, фахівці зі збереження цифрової спадщини. Ці ролі відображають трансформацію професійної ідентичності у бік активної участі в науковому процесі.

Уваги потребують й проблемні аспекти впровадження сервісів цифрової гуманітаристики, зокрема, фрагментованість цифрових ресурсів, нерівномірність їхнього розвитку, відсутність уніфікованих протоколів метаданих і повноцінної інтероперабельності, обмеженість фінансування, а також залежність багатьох ініціатив від короткострокових грантів. Такі чинники можуть перешкоджати формуванню стійкої екосистеми цифрової гуманітаристики та знижувати ефективність використання наявних ресурсів. Крім того, частина сервісів обмежена корпоративним доступом, що суперечить принципам відкритої науки й ускладнює формування міжнародної співпраці.

У підсумку можна стверджувати, що цифрова гуманітаристика перебуває на етапі активного розширення технологічних і методологічних можливостей, а сервіси підтримки досліджень виступають фундаментальним елементом цієї трансформації. Вони забезпечують системність, відтворюваність і відкритість гуманітарних досліджень, створюють умови для міждисциплінарної взаємодії та сприяють формуванню нової культури роботи з даними. Для України важливим завданням є інтеграція у міжнародні інфраструктурні проекти, адаптація усталених стандартів, розвиток власних дослідницьких сервісів і формування кадрового потенціалу, здатного підтримувати сучасні цифрові практики. Тільки за таких умов ми зможемо повноцінно долучитися до світового наукового простору та забезпечити сталий розвиток цифрової гуманітаристики.

У своїй статті [4] ми аналізували трансформаційні процеси, що відбуваються в бібліотеках у зв'язку з активним упровадженням цифрових технологій, та розглянули ті інструменти, які формують нові моделі роботи з колекціями історико-культурної спадщини. Цифровізація стає не лише технічною модернізацією інституцій, а й суттєво змінює методологічні засади збирання, зберігання, структуризації та наукового опрацювання документів. Ми виходимо з того, що сучасні бібліотеки перебувають у стані глибокої трансформації, де цифрові інструменти виступають ключовим чинником розвитку колекцій, а також розширюють можливості доступу до історико-культурних джерел і сприяють формуванню відкритого наукового середовища.

У центрі нашої уваги перебуває процес формування цифрових колекцій як частини загальної інфраструктури наукової комунікації. Цифрові бібліотечні колекції розглядаються не лише як набір електронних копій документів, а як складну систему, що поєднує дані, технологічні рішення, стандарти метаданих і сервіси доступу. Такий підхід дає змогу забезпечити цілісність і довготривалу цінність цифрових ресурсів, а також їх використання в різних контекстах – від наукових досліджень до освітніх і культурних практик.

Цифрові інструменти відіграють стратегічну роль у збереженні джерел історико-культурної спадщини. Оцифрування стає першим і водночас найважливішим етапом, адже воно не лише створює електронні копії, а й фіксує фізичний стан об'єктів на момент створення цифрового представлення, забезпечуючи можливість подальшого моніторингу та реконструкції. Однак

сучасний розвиток інструментів охоплює значно ширше коло процесів, зокрема автоматизацію оброблення матеріалів, створення структурованих репозитаріїв, аналітичну інфраструктуру та сервіси наукової взаємодії.

Особливо важливим аспектом ми вважаємо розвиток інструментів упорядкування та опису джерел. Використання різноманітних форматів метаданих, семантичних моделей і онтологічних підходів дозволяє створювати більш гнучкі та взаємопов'язані інформаційні ресурси, де окремі документи інтегруються у складну мережу зв'язків. Це суттєво підсилює їхню дослідницьку цінність, адже забезпечує можливість тематичного, хронологічного, географічного та структурного аналізу. Відзначимо, що формування таких описових систем вимагає від бібліотек значного методичного та технологічного опрацювання, але водночас відкриває нові можливості для інтероперабельності з міжнародними ресурсами.

Цифрові інструменти також змінюють підходи до поповнення та розвитку колекцій. Традиційна модель, що ґрунтувалася на фізичному надходженні документів, розширюється можливістю включення до колекцій оцифрованих матеріалів, створення цифрових реконструкцій, формування віртуальних зібрань, які поєднують ресурси різних установ. Цей процес активізує формування нових типів колекційної роботи, де зростає значення співпраці між бібліотеками, архівами, музеями, дослідниками та громадськими проєктами. Така кооперація дозволяє відтворювати цілісні блоки спадщини, які в реальному середовищі можуть бути розпорошені або недоступні для широкого кола користувачів.

Важливими є інтелектуальні інструменти, що підтримують аналіз цифрових колекцій. До них належать системи пошуку, що використовують семантичні алгоритми, інструменти автоматичного розпізнавання тексту та зображень, системи тематичного моделювання, технології зіставлення варіантів текстів та інші рішення, які значно розширюють можливості доступу до змісту документів. Такі інструменти полегшують роботу з великими обсягами інформації, змінюють характер взаємодії користувача з даними, роблячи її більш гнучкою, динамічною та орієнтованою на глибокий аналіз.

Окрім місця посідають платформи для візуалізації даних, які забезпечують нові форми представлення культурної спадщини. Візуальна аналітика стає важливою складовою роботи з цифровими колекціями, оскільки дозволяє відтворювати контексти, відображати зв'язки між об'єктами,

демонструвати еволюційні зміни у структурі джерел та створювати інтерактивні дослідницькі середовища. Такі рішення підвищують доступність складних даних і сприяють міждисциплінарній взаємодії між фахівцями різних галузей гуманітаристики.

Розвиток колекцій неможливий без довготривалого забезпечення їхньої цілісності. Цифрова консервація охоплює широкий спектр інструментів – від контролю технічних форматів до створення розподілених систем зберігання, які гарантують захист даних від втручань і втрати. Ми розглядаємо цифрову консервацію як один із найбільш викликових аспектів роботи бібліотек, що потребує постійного оновлення технологічних стратегій і відповідності міжнародним стандартам.

У своїй роботі ми також аналізуємо зміни, що стосуються професійних компетенцій працівників бібліотек. Запровадження цифрових інструментів потребує від фахівців уміння працювати з новими типами даних, управляти цифровими проєктами, здійснювати якісний аналіз ресурсів та забезпечувати інтеграцію бібліотечних систем із зовнішніми науковими платформами. Це сприяє формуванню нових професійних ролей – від фахівців із цифрових колекцій до менеджерів відкритої науки та консультантів із цифрової гуманітаристики.

Цифрові інструменти стають визначальним чинником розвитку бібліотечних колекцій історико-культурної спадщини. Вони забезпечують нову якість доступу до джерел, відкривають можливості комплексного аналізу даних, сприяють міжінституційній кооперації та формують гнучкі моделі збереження інформації. Перехід до цифрових стратегій дозволяє бібліотекам не лише модернізувати традиційні функції, а й посісти провідне місце у глобальних процесах документування та інтерпретації культурної спадщини. Подальший розвиток цифрової інфраструктури бібліотек сприятиме поглибленню наукового пізнання минулого та розширенню доступу до культурних ресурсів для міжнародної спільноти.

Список бібліографічних посилань до § 3.1

1. Воскобойнікова-Гузева О. Цифрова гуманітаристика в системі вищої освіти Канади. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 2. С. 58–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2019_2_11

2. Вощенко О. І. Оприлюднення матеріалів спецфондів у форматі електронних колекцій (на прикладі розробки е-колекції «Репресована література» в е-бібліотеці «Україніка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2022. Вип. 28. С. 421–436. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.28.421>
3. Гарагуля С. С., Симоненко Т. В. Сервіси підтримки досліджень у цифровій гуманітаристиці: підходи, технології, інструментарій. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 2. С. 189–203. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.37.189>
4. Гарагуля С. С. Цифрові інструменти розвитку бібліотечних колекцій джерел історико-культурної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 4. С. 194–212. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.39.194>
5. Григоревська О. Дослідницька діяльність Королівської бібліотеки Бельгії: проекти, партнерство, цифрова гуманітаристика. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 68. С. 69–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2023_68_6
6. Дубровіна Л. А., Ковальчук Г. І. Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 1. С. 3–11. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-00000000805>
7. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>
8. Ковтанюк Ю. С., Шевченко З. Є. Актуальні питання створення цифрових колекцій історико-культурної спадщини Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в контексті цифрової трансформації гуманітарної галузі. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2024. Вип. 72. С. 208–245. DOI: <https://doi.org/10.15407/pr.72.208>
9. Костенко Л. Й., Симоненко Т. В., Жабін О. А. Цифрова гуманітаристика в бібліотеці: від е-каталогу до наукометрії. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 4. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2018_4_3
10. Лобузін К. В., Лобузін І. В., Клочок С. Г., Коцюба Є. Ю. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини у новому форматі. *Шляхи розви-*

тку української науки. 2017. № 5. С. 172–173. URL: https://old.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/Issues1/1705.05.pdf

11. Мельник-Хоха Г. Роль метаданих в організації доступу до цифрових колекцій електронної бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2024. № 5. С. 24–32. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5\(334\).24-32](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5(334).24-32)

12. Спіріна С. Сучасні форми залучення користувачів до представлення та просування цифрових бібліотечних колекцій. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 381–391. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.381>

13. Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору : монографія / колектив авторів ; відповід. ред. : К. В. Лобузін ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2021. 420 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004171>

14. Ярошенко Т. О. Цифрова гуманітаристика: нова галузь знань чи “молоде вино в старих міхах”? (До питання концепції, методології, історії, основних центрів і проєктів, дискусій довкола) / Культура і мистецтво XXI століття: полілог сучасної гуманітаристики : колект. монографія / відп. ред. Л. П. Бойко. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2023. С.168–208. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/26440>

15. Asundi, A.Y. & Reddy B, Subhash & Krishnamurthy, M. Digital Humanities: Concepts, Tools and Applications. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*. 2023. Vol. 43, No. 4. Pp. 276–281. DOI: <https://doi.org/10.14429/djlit.43.4.19207>

16. Aydogan, Selda & Münster, Sander & Girardi, Dino & Palmirani, Monica & Vitali, Fabio. A Framework to Support Digital Humanities and Cultural Heritage Studies Research / In book: *Research and Education in Urban History in the Age of Digital Libraries*. 2021. Pp.237–267. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-93186-5_11

17. Breemen, V. & Breemen, K. ‘Slow libraries’ and ‘Cultural AI’:: Reassessing technology regulation in the context of digitalised cultural heritage data. *Technology and Regulation*. 2025. Pp. 175–193. DOI: <https://doi.org/10.71265/fxkhy005>

18. Chen, Chih-Ming & Chang, Chung. (2019). A Chinese ancient book digital humanities research platform to support digital humanities research. *The*

Electronic Library. 2019. No. 37. Pp. 314–336. DOI: <https://doi.org/10.1108/EL-10-2018-0213>

19. Chen, W. & Sun, C. Research on the Innovative Application of Artificial Intelligence in Cultural Heritage Services of Libraries. *Applied Mathematics and Nonlinear Sciences*. 2024. Vol. 9. DOI: <https://doi.org/10.2478/amns-2024-3131>

20. Fenlon, K., Frazier, E., & Mucoz, T. Digital Humanities / In *Encyclopedia of Libraries, Librarianship, and Information Science*. Academic Press, 2025. Pp. 501–510. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-95689-5.00140-1>

21. Habing, Kelda & Ruan, Lian. Digital humanities in US academic libraries: case studies. *Digital Transformation and Society*. 2024. Vol. 4, no. 1. Pp. 90–104. DOI: <https://doi.org/10.1108/DTS-03-2024-0040>

22. Hasan, Nabi. Digital Humanities and Librarianship. *Journal of Library & Information Technology*. 2023. Vol. 43, No. 4. Pp. 205–207. DOI: <https://doi.org/10.14429/djlit.43.4.19349>

23. Kalisdha, A. Media libraries: catalysts for cultural heritage preservation and dissemination. *International Journal of Advanced Research*. 2023. Vol. 11. Pp. 126–133. DOI: <https://doi.org/10.21474/IJAR01/17809>

24. Kear, R., & Joranson, K. A View on Libraries and Librarians in Digital Humanities / In *Digital Humanities, Libraries, and Partnerships*. Chandos Publishing, 2018. Pp. xix-xxiii. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102023-4.00023-9>

25. Kretschmar, William & Potter, William. Library Collaboration with Large Digital Humanities Projects. *LLC*. 25. 2010. Pp. 439–445. DOI: <https://doi.org/10.1093/llc/fqq022>

26. Kulmiński, Robert. What Do Digital Humanists Tell Us about Digital Humanities? The Digital Humanities Discourse in Polish Cultural Studies Projects. *Colloquia Humanistica*. 2024. Vol. 13. Pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.11649/ch.3114>

27. Lu, J., Garcha-Badell, G. & Rodriguez, J. B. Digital Heritage from a Socio-Technical Systems Perspective: Integrated Case Analysis and Framework Development. *Heritage*. 2025. Vol. 8. P. 348. DOI: <https://doi.org/10.3390/heritage8090348>

28. Mane, D. Big Data Analytics in Libraries: Enhancing Collection Management and User Experience. *International Journal of Advance and Innovative Research*. 2025. Volume 12, Issue 1 (VIII): J 12. Pp. 472–476. URL:

https://www.researchgate.net/publication/390626843_Big_Data_Analytics_in_Libraries_Enhancing_Collection_Management_and_User_Experience

29. Manu, T. R., & Gala, B. Gamification for Digital Humanities in Libraries. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*. 2023. Vol. 43. Pp. 241–248. DOI: <https://doi.org/10.14429/djlit.43.04.19259>

30. McRostie, D., & Konstantelos, L. Supporting Digital Scholarship and the Digital Humanities: A Collaboration on Concept, Space, and Services Between the Library and the Faculty of Arts at the University of Melbourne / In *Collaboration and the Academic Library*. Chandos Publishing, 2018. Pp. 117–129. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102084-5.00011-0>

31. Oliveira, A. & Cunha, M. Collection development in digital collections. *RDBCI Revista Digital de Biblioteconomia e Ciência da Informação*. 2024. Vol. 17. Pp. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.20396/rdbci.v17i0.8655177/e019025>

32. Otis, J. The Anatomy of a DH Librarian Job. 2018, Sep 6. URL: <https://jessicaotis.com/academia/the-anatomy-of-a-dh-librarian-job/>

33. Pitman, L. Research Support: Past, Present, and Future Challenges / In *Encyclopedia of Libraries, Librarianship, and Information Science*. Academic Press, 2025. Pp. 73–83. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-95689-5.00078-X>

34. Rachman, Y. Library activism, cultural heritage and high technology. *Library Hi Tech News*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1108/LHTN-05-2025-0070>

35. Shelley, Anne. Determining the Need for Library Support of Digital Humanities. *Unbound: A Journal of Digital Scholarship*. 2023. No. 2. Pp. 40–41. DOI: <https://doi.org/10.12794/journals.ujds.v2i1.94>

36. Tano, I. & Cajala, V. Revolutionizing Librarianship: Navigating the Digital Transformation in Academic Libraries. *Pedagogy Review: An International Journal of Educational Theories, Approaches and Strategies*. 2024 Vol. 2. DOI: <https://doi.org/10.62718/vmca.pr-ijetas.2.1.SC-0724-014>

37. Wang, Yulian. Supporting Digital Humanities Research: the Innovative Approaches of Libraries. *Journal of Physics: Conference Series*. 2018. 1069. 012054. DOI: <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1069/1/012054>

38. Zanni, Andrea. Collaboratory Digital Libraries for Humanities in the Italian context: master thesis. 2010. 186 p. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6754>

References for § 3.1

1. Voskoboinikova-Huzieva, O. (2019). *Digital humanities in the higher education system of Canada* [In Ukrainian]. **Continuing Professional Education: Theory and Practice**, (2), 58–62. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2019_2_11
2. Voshchenko, O. I. (2022). *Publication of special collections in the format of electronic collections (on the example of the e-collection “Repressed Literature” in the e-library “Ukrainika” of the Vernadsky National Library of Ukraine)* [In Ukrainian]. **Manuscript and Book Heritage of Ukraine**, (28), 421–436. <https://doi.org/10.15407/rksu.28.421>
3. Harahulia, S. S., & Symonenko, T. V. (2025). *Research support services in digital humanities: Approaches, technologies, tools* [In Ukrainian]. **Manuscript and Book Heritage of Ukraine**, (2), 189–203. <https://doi.org/10.15407/rksu.37.189>
4. Harahulia, S. S. (2025). *Digital tools for developing library collections of historical and cultural heritage sources* [In Ukrainian]. **Manuscript and Book Heritage of Ukraine**, (4), 194–212. <https://doi.org/10.15407/rksu.39.194>
5. Hryhorevska, O. (2023). *Research activities of the Royal Library of Belgium: Projects, partnership, digital humanities* [In Ukrainian]. **Scientific Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine**, (68), 69–82. http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2023_68_6
6. Dubrovina, L. A., & Kovalchuk, H. I. (2016). *Development of electronic information resources of manuscript and book heritage in the Vernadsky National Library of Ukraine* [In Ukrainian]. **Library Bulletin**, (1), 3–11. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000805>
7. Dubrovina, L. A., Lobuzina, K. V., Onyshchenko, O. S., & Boriak, H. V. (2020). *Digital humanities and databases of documentary cultural heritage in Ukrainian libraries* [In Ukrainian]. **Manuscript and Book Heritage of Ukraine**, (25), 290–309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>
8. Kovtaniuk, Yu. S., & Shevchenko, Z. Ye. (2024). *Current issues in creating digital collections of historical and cultural heritage at the Vernadsky National Library of Ukraine in the context of digital transformation of the humanities* [In Ukrainian]. **Scientific Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine**, (72), 208–245. <https://doi.org/10.15407/np.72.208>

9. Kostenko, L. Y., Symonenko, T. V., & Zhabin, O. A. (2018). *Digital humanities in the library: From e-catalog to scientometrics* [In Ukrainian]. **Library Bulletin**, (4), 3–9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2018_4_3
10. Lobuzina, K. V., Lobuzin, I. V., Klochok, S. H., & Kotsiuba, Ye. Yu. (2017). *Digital library of historical and cultural heritage in a new format* [In Ukrainian]. **Ways of Development of Ukrainian Science**, (5), 172–173. https://old.nas.gov.ua/siaz//Ways_of_development_of_Ukrainian_science/Issues1/1705.05.pdf
11. Melnyk-Khoha, H. (2024). *The role of metadata in organizing access to digital collections of the electronic library* [In Ukrainian]. **Bulletin of the Book Chamber**, (5), 24–32. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5\(334\).24-32](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5(334).24-32)
12. Spirina, S. (2022). *Modern forms of user engagement in presenting and promoting digital library collections* [In Ukrainian]. **Scientific Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine**, (64), 381–391. <https://doi.org/10.15407/np.64.381>
13. Lobuzina, K. V. (Ed.). (2021). *Digital library and information resources in shaping the scientific segment of the national information space* [In Ukrainian]. National Academy of Sciences of Ukraine, Vernadsky National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004171>
14. Yaroshenko, T. O. (2023). *Digital humanities: A new field of knowledge or “new wine in old wineskins”?* [In Ukrainian]. In L. P. Boiko (Ed.), *Culture and Art of the 21st Century: Polylogue of Modern Humanities* (pp. 168–208). The Publishing Center of KNUKIM. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/26440>
15. Asundi, A. Y., Reddy, B. S., & Krishnamurthy, M. (2023). Digital humanities: Concepts, tools and applications. **DESIDOC Journal of Library & Information Technology**, 43(4), 276–281. <https://doi.org/10.14429/djlit.43.4.19207>
16. Aydogan, S., Mønster, S., Girardi, D., Palmirani, M., & Vitali, F. (2021). A framework to support digital humanities and cultural heritage studies research. In *Research and Education in Urban History in the Age of Digital Libraries* (pp. 237–267). https://doi.org/10.1007/978-3-030-93186-5_11
17. Breemen, V., & Breemen, K. (2025). ‘Slow libraries’ and ‘Cultural AI’: Reassessing technology regulation in the context of digitalised cultural heritage data. **Technology and Regulation**, 175–193. <https://doi.org/10.71265/fxkhy005>

18. Chen, C.-M., & Chang, C. (2019). A Chinese ancient book digital humanities research platform to support digital humanities research. **The Electronic Library**, 37, 314–336. <https://doi.org/10.1108/EL-10-2018-0213>
19. Chen, W., & Sun, C. (2024). Research on the innovative application of artificial intelligence in cultural heritage services of libraries. **Applied Mathematics and Nonlinear Sciences**, 9. <https://doi.org/10.2478/amns-2024-3131>
20. Fenlon, K., Frazier, E., & Mucoz, T. (2025). Digital humanities. In *Encyclopedia of Libraries, Librarianship, and Information Science* (pp. 501–510). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-95689-5.00140-1>
21. Habing, K., & Ruan, L. (2024). Digital humanities in US academic libraries: Case studies. **Digital Transformation and Society**, 4(1), 90–104. <https://doi.org/10.1108/DTS-03-2024-0040>
22. Hasan, N. (2023). Digital humanities and librarianship. **Journal of Library & Information Technology**, 43(4), 205–207. <https://doi.org/10.14429/djlit.43.4.19349>
23. Kalisdha, A. (2023). Media libraries: Catalysts for cultural heritage preservation and dissemination. **International Journal of Advanced Research**, 11, 126–133. <https://doi.org/10.21474/IJAR01/17809>
24. Kear, R., & Joranson, K. (2018). A view on libraries and librarians in digital humanities. In *Digital Humanities, Libraries, and Partnerships* (pp. xix–xxiii). Chandos Publishing. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102023-4.00023-9>
25. Kretzschmar, W., & Potter, W. (2010). Library collaboration with large digital humanities projects. **LLC**, 25, 439–445. <https://doi.org/10.1093/llc/fqq022>
26. Kulmiński, R. (2024). What do digital humanists tell us about digital humanities? The digital humanities discourse in Polish cultural studies projects. **Colloquia Humanistica**, 13, 1–18. <https://doi.org/10.11649/ch.3114>
27. Lu, J., Garcha-Badell, G., & Rodriguez, J. B. (2025). Digital heritage from a socio-technical systems perspective: Integrated case analysis and framework development. **Heritage**, 8, 348. <https://doi.org/10.3390/heritage8090348>
28. Mane, D. (2025). Big data analytics in libraries: Enhancing collection management and user experience. **International Journal of Advance and Innovative Research**, 12(1 VIII), 472–476. <https://www.researchgate.net/>

publication/390626843_Big_Data_Analytics_in_Libraries_Enhancing_Collection_Management_and_User_Experience

29. Manu, T. R., & Gala, B. (2023). Gamification for digital humanities in libraries. **DESIDOC Journal of Library & Information Technology**, 43, 241–248. <https://doi.org/10.14429/djlit.43.04.19259>

30. McRostie, D., & Konstantelos, L. (2018). Supporting digital scholarship and the digital humanities: A collaboration on concept, space, and services between the library and the Faculty of Arts at the University of Melbourne. In *Collaboration and the Academic Library* (pp. 117–129). Chandos Publishing. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102084-5.00011-0>

31. Oliveira, A., & Cunha, M. (2024). Collection development in digital collections. **RDBCI Revista Digital de Biblioteconomia e Ciência da Informazro**, 17, 1–19. <https://doi.org/10.20396/rdbci.v17i0.8655177/e019025>

32. Otis, J. (2018, September 6). *The anatomy of a DH librarian job*. <https://jessicaotis.com/academia/the-anatomy-of-a-dh-librarian-job/>

33. Pitman, L. (2025). Research support: Past, present, and future challenges. In *Encyclopedia of Libraries, Librarianship, and Information Science* (pp. 73–83). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-95689-5.00078-X>

34. Rachman, Y. (2025). Library activism, cultural heritage and high technology. **Library Hi Tech News**. <https://doi.org/10.1108/LHTN-05-2025-0070>

35. Shelley, A. (2023). Determining the need for library support of digital humanities. **Unbound: A Journal of Digital Scholarship**, (2), 40–41. <https://doi.org/10.12794/journals.ujds.v2i1.94>

36. Tano, I., & Cajala, V. (2024). Revolutionizing librarianship: Navigating the digital transformation in academic libraries. **Pedagogy Review: An International Journal of Educational Theories, Approaches and Strategies**, 2. <https://doi.org/10.62718/vmca.pr-ijetas.2.1.SC-0724-014>

37. Wang, Y. (2018). Supporting digital humanities research: The innovative approaches of libraries. **Journal of Physics: Conference Series**, 1069, 012054. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1069/1/012054>

38. Zanni, A. (2010). *Collaboratory digital libraries for humanities in the Italian context* (Master's thesis). <https://doi.org/10.5281/zenodo.6754>

§ 3.2. Особливості організації повнотекстової колекції «Шевченкіана» в електронній бібліотеці «Україніка»

Ірина Данильченко

У сучасному інформаційному суспільстві дедалі більшого значення набуває цифровізація історико-культурної спадщини. Бібліотеки як суб'єкти комунікації в інформаційному просторі орієнтують діяльність на впровадження та використання цифрових технологій, які здатні забезпечити віддалений доступ до достовірної, якісної і повної інформації через загальнодоступні електронні ресурси. Протягом останніх десятиліть бібліотеки почали активно оцифровувати документальні пам'ятки культурної спадщини, що зберігаються в їх фондах, та представляти у відкритому доступу через організовані електронні меморіальні колекції різного профілю (тематичні, персональні та ін.)

Концептуальні засади створення різноманітних цифрових ресурсів, спрямованих на збереження культурної спадщини та забезпечення вільного доступу до інформації, заклали міжнародні програми й ініціативи: «Пам'ять Світу» («Memory of the World», UNESCO, 1992), «Хартія про збереження цифрової спадщини» («Charter on the Preservation of Digital Heritage», UNESCO, 2003), «Маніфест для цифрових бібліотек» (IFLA/ UNESCO Manifesto for Digital Libraries, 2010). Основи стандартизації підходів до створення якісних цифрових колекцій детально викладено у «Загальних рекомендаціях щодо створення якісних електронних колекцій» («A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections», 2007) Національної організації з інформаційних стандартів США (NISO). Ґрунтовно проблеми формування електронних ресурсів, зокрема цифрових колекцій, висвітлено у працях вітчизняних дослідників – Л. Д. Березівської, О. І. Вощенко, І. В. Лобузїна, К. В. Лобузїної, І. П. Перенесієнка, Н. М. Сенченко [1], [2], [5], [6], [7], [8], [11] та ін.

Актуальним залишається питання збереження та комплексної репрезентації спадщини видатних українців шляхом створення історико-меморіальних ресурсів. Інтерес суспільства до видатних постатей вітчизняної історії та культури спонукає до створення науковими бібліотеками електронних інформаційних ресурсів, а саме повнотекстових колекцій, присвячених

відомим державним і громадським діячам, визначним представникам науки, культури, літератури і мистецтва. Однією з найвизначніших постатей української культури є Тарас Григорович Шевченко – поет, художник, мислитель, символ національного відродження. Його творчість має не лише художню, а й історико-культурну та ідеологічну цінність. Митець залишив значну літературну, мистецьку та епістолярну спадщину, яка є предметом наукового дослідження шевченкознавців уже понад півтора століття. Збереження, популяризація та вільний доступ до його спадщини – важливе завдання для сучасного суспільства. В умовах воєнного стану оцифрування та представлення у відкритому доступі творчої спадщини Т. Шевченка, шевченкознавчих досліджень та інших присвячених йому матеріалів є нагальною потребою. Це дозволить вирішити декілька завдань: зберегти культурну спадщину особи через оцифрування рідкісних і унікальних документів; цілісно представити та популяризувати життєвий та творчий шлях особи; акумулювати біографічну інформацію та забезпечити онлайн-доступ до неї через єдину точку доступу; підтримати наукові дослідження в галузі шевченкознавства; сприяти осмисленню внеску особи у вітчизняну і світову культуру.

За останні десятиріччя в Україні було створено значну кількість відкритих для широкого загалу вітчизняних та зарубіжних інформаційних біографічних ресурсів, присвячених Т. Шевченку, серед яких – науково-освітній портал «Тарас Шевченко» [10] (<http://www.kobzar.ua>), створений за ініціативою Малої академії наук України, електронна колекція «Шевченкіана» [16] (<http://www.irbis-nbuv.gov.ua>) в електронній бібліотеці «Україніка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), електронна колекція «Тарас Шевченко» [14] (<https://elib.nlu.org.ua>) в електронній бібліотеці «Культура України» Національної бібліотеки України ім. Я. Мудрого, оцифроване зібрання шевченкіани Британської бібліотеки [17] (<https://eap.bl.uk/project/EAP657>), інтернет-сайт із зібранням шевченкіани Музею Тараса Шевченка у Торонто (<https://www.shevchenko.ca/home.cfm>), а також ряд інших порталів, таких як «Кобзар» (<http://kobzar.info>), «Тарас Григорович Шевченко» (<https://taras-shevchenko.in.ua>), «Тарас Шевченко. Енциклопедія життя і творчості» ([/www.t-shevchenko.name](http://www.t-shevchenko.name)), «Тарас Шевченко» (<https://taras-shevchenko.com.ua>) та ін. Детально подано огляд та аналіз вітчизняних і зарубіжних електронних інформаційних шевченкоз-

навчих ресурсів в науковій публікації В. І. Попика [9]. Мета подібних ресурсів – зібрати воедино та надати загальний доступ до творчої спадщини видатного співвітчизника, а також комплексу матеріалів про нього. Однак проблема створення на загальнонаціональному рівні фундаментального ресурсу, який би інтегрував повну електронну шевченкіану, а саме цілісно представив творчий доробок Т. Шевченка та здобутки у галузі шевченкознавства, досі залишається невирішеною.

Протягом останніх років НБУВ почала активно впроваджувати проєкт зі створення повнотекстової колекції, присвяченої Т. Шевченку, на базі універсальної електронної бібліотеки «Україніка». Основу ресурсної бази колекції склали напрацювання фахівців національної бібліотеки за минулі роки, які були представлені в меморіальній електронній колекції «Т. Г. Шевченко» на порталі бібліотеки та приурочені до 200-річчя від дня народження поета. Зусиллями фахівців відділу національної бібліографії було складено ґрунтовні бібліографічні покажчики «Т. Г. Шевченко: бібліографія видань творів, 1840–2014» (2014) [15], «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія бібліографії видань творів та літератури про нього» (2018) [12], «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія літератури про життя і творчість, 2004–2018» (2019) [13], які стали орієнтиром в документальній спадщині, пов’язаній з постаттю Т. Шевченка, та дали змогу у подальшому продовжити роботу з формування повнотекстової колекції. Зважаючи на те, що значна частина друкованої шевченкіани, що зберігається у фондах бібліотеки і має історико-культурну цінність, є досі не оцифрованою, було вирішено з 2022 р. продовжити науково-дослідну роботу з виявлення окремих праць Т. Шевченка, наукових розвідок про нього й інших джерел, присвячених видатній постаті, та створити цифрові копії відібраних документів, представивши їх в оновленій колекції «Шевченкіана» на базі «Україники» [3].

Процес створення колекції складався з декількох етапів: розробка концептуальної схеми колекції; науковий опис колекції (мета створення, тематика, наукова цінність, цільова аудиторія, специфіка організації); визначення та створення ієрархічної структури (категоризація матеріалів); розподіл наявних інформаційних ресурсів за розділами/підрозділами; виявлення, добір і наукове опрацювання документів та інших інформаційних ресурсів; підготовка цифрових копій документів; введення та редагування

метаданих (заголовок, ім'я автора, рік видання, місце видання, видавець, кількість сторінок, серія, том, тип і мова документа, тема, ключові слова, анотація, зміст тощо); забезпечення зручного пошуку та створення засобів навігації всередині колекції.

Помітну роль на різних етапах формування колекції, починаючи від розробки концепції колекції до безпосереднього наповнення її розділів повнотекстовими документами та додатковими інформаційними матеріалами (портрети, світлини, пам'ятники, шевченкознавчі вебпортали тощо), відіграло 6-томне видання «Шевченківської енциклопедії» (2012–2015) Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Це – унікальний фундаментальний дослідницький і довідковий проєкт, в якому, як зазначає вчений-фольклорист і літературознавець Микола Дмитренко, викладено основні відомості про життя, творчість і особистість Т. Шевченка, його епоху та оточення, місце в національній та світовій культурі та підсумовано понад півторасторічний досвід вивчення всіх аспектів шевченкіани в українському та зарубіжному шевченкознавстві.

Наразі в колекції «Шевченкіана» зібрано та представлено понад 1700 електронних ресурсів, пов'язаних із життям і діяльністю видатного поета. До зібраного масиву документів належать видання, що вийшли друком протягом XIX – на початку XXI ст. від 1840 до 2021 р. За цільовим призначенням – це різні за видами документи: літературно-художні, наукові, науково-популярні, довідкові, навчальні, інформаційні та ін. Колекція містить не лише книжкові, але й періодичні, продовжувані, рукописні та електронні видання. Доповнюють зібрання шевченкіани ілюстративні матеріали та інші інформаційні джерела: фотографії, репродукції, інтернет-ресурси тощо.

На перших етапах формування колекції були визначені основні розділи «Шевченкіани», за якими відібрані документи атрибутувалися відповідно за їхнім змістом до розділів колекції. Структура створеного ресурсу представлена системою розділів та підпорядкованих підрозділів. До основних розділів належать: «Твори», «Образотворча спадщина», «Джерела про життя і творчість», «Увічнення пам'яті», «Бібліографія» та «Інтернет-ресурси». Розділ «Твори» присвячений літературній спадщині Т. Шевченка і складається з підрозділів: «Прижиттєві видання», «Кобзарі», «Буквар», «Поезія», «Проза», «Драми», «Переклади творів». До нього увійшли ру-

кописи та друковані видання поетичних, прозових і драматичних творів, видання різних років поетичної збірки «Кобзар», укладений письменником «Букварь южнорусский», прижиттєві видання, літературно-художні журнали і альманахи, в яких публікувалися поезії письменника, а також видання перекладів творів різними мовами світу. Розділ «Образотворча спадщина» містить видання, в яких представлені малярські твори художника та дослідження, присвячені вивченню художньої спадщини митця. У розділі «Джерела про життя і творчість» зосереджені дослідження, присвячені вивченню життя і творчості письменника. Цей розділ складається з підрозділів: «Дослідження спадщини», «Біографічні матеріали», «Довідкові видання», «Спогади». Розділ містить джерелознавчі, біографічні, літературно-критичні матеріали, наукові розвідки, монографічні дослідження, публікації у журналах і збірниках, довідкові видання та інші дослідження у галузі шевченкознавства. У розділі «Бібліографія» представлено ґрунтовну бібліографічну базу шевченкіани, яка складається з бібліографічних покажчиків та інших бібліографічних видань. Розділ «Увічнення пам'яті», містить повнотекстові документи, присвячені вшануванню пам'яті, а також інформаційно-ілюстративний матеріал, доповнений короткими довідковими описами. Структура цього розділу складається з підрозділів: «Портрети і фотографії», «Пам'ятники та меморіальні дошки», «Музеї», «Культурні та освітні заклади». У розділі «Інтернет-ресурси» зосереджено посилання на інші загальнодоступні електронні інформаційні проєкти, присвячені Т. Шевченку. Створена з урахуванням сучасних вимог до організації знань у вебсередовищі система розділів «Шевченкіани» комплексно розкриває багатогранний образ письменника, забезпечує ефективний пошук інформації та є надійним інструментом навігації в інформаційному масиві колекції.

Однією з ключових проблем, що постала перед формуванням колекції, було визначення критеріїв відбору книжкових видань шевченкіани для першочергового оцифрування. Зважаючи на той факт, що за минулі роки фахівцями наукової установи було частково оцифровано зібрання шевченкіани із історико-культурних фондів НБУВ, а саме із фондів відділу зарубіжної україніки, відділу стародруків та рідкісних видань, Інституту рукопису, відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій, виникла необхідність відібрати та оцифрувати інші, до цього часу невиявлені, цінні, рідкісні видання та окремі особливі примірники видань шевченкіани, що

є книжковими пам'ятками. З урахуванням загальноприйнятих науковою спільнотою принципів визначення книжкових пам'яток (хронологічний, історичний, критерій етапності, унікальність, меморіальність, колекційність) та Наказу Міністерства культури України «Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання» (2016) було сформульовано основні критерії відбору:

1) хронологічний:

- видання шевченкіани, надруковані українською мовою протягом 1840–1922 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком;
- окремі найцінніші видання або примірники видань шевченкіани (примірники видань з автографами, записами, екслібрисами, печатками; зразки художнього оформлення та поліграфічного виконання; нелегальні і заборонені цензурою видання та ін.) за такими групами: українські видання – надруковані українською мовою протягом 1923–1945 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком, та надруковані будь-якою іншою мовою протягом 1861–1945 рр. на території сучасної України; російські видання – надруковані будь-якою мовою протягом 1840–1925 рр. на території в межах сучасного державного кордону Російської Федерації, крім видань українською мовою; іноземні видання – надруковані будь-якою мовою протягом 1840–1900 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком);

2) історичний (видання шевченкіани, які мають особливу історичну та культурну значимість);

3) унікальність (видання шевченкіани, що збереглися в єдиному примірнику або мають індивідуальні особливості – автографи, маргіналії, дарчі написи та ін.);

4) меморіальність (прижиттєві, посмертні видання та інші видання, пов'язані із життям і діяльністю Т. Шевченка);

5) колекційність (видання шевченкіани, що зберігаються в бібліотечних колекціях, наприклад, в бібліотечній колекції «Реабілітована література», сформованої з матеріалів колишнього спецфонду при НБУВ, до якого потрапляли заборонені радянською цензурою видання).

Якщо виявлене видання підпадає під вищезазначені критерії відбору, але оцифровано іншою установою, з метою уникнення дублювання виріше-

но не додавати його до переліку оцифрування. Виключенням є примірники книжкових видань, що підпадають під критерій унікальності, тобто мають індивідуальні особливості (автографи, маргіналії, дарчі написи, екслібриси, штампи та ін.). Підставою для оцифрування можна також вважати приналежність примірників видань до певної колекції, яка має властивості цінного для держави і світу історико-культурного об'єкту. Залишається невирішеною проблемою наявність суб'єктивного підходу під час оцінювання документів за деякими критеріями відбору, наприклад, предметом наукових дискусій може стати визначення цінності видання за історичним критерієм.

У зв'язку з тим, що на початку 1990-х років відбувся процес офіційного скасування бібліотечних фондів спеціального зберігання (таємні підрозділи – спецфонди), куди за радянських часів потрапляла вилучена з ідеологічних та політичних міркувань література, було вирішено виявити, дослідити та оцифрувати цензуровані видання творів Т. Шевченка і праць про нього із відкритого для широкого загалу користувачів спецфонду наукової бібліотеки [4]. На основі дослідження документів колекції реабілітованої літератури, сформованої з матеріалів колишнього спецфонду, було виявлено та проаналізовано 81 заборонене радянською цензурою видання шевченкіани загальною кількістю 89 примірників (з них 8 становлять дублети видань), що вийшли друком протягом 1908–1944 рр.

Видання репресованої шевченкіани зі складеного переліку, що потрапили за радянських часів до спецфонду, можна розподілити на декілька груп: збірки творів Т. Шевченка (11 видань); колективні збірники творів і статей, видані на пошану пам'яті Т. Шевченка (15 видань); окремо видрукувані наукові розвідки та збірники наукових розвідок одного автора, присвячені життю, творчості та вшануванню пам'яті Т. Шевченка (50 видань); інші видання – шкільні й бібліографічні посібники, путівники, твори для сцени, присвячені пам'яті поета (5 видань).

Декілька виявлених видань є унікатами, тобто збереглися в одному примірнику в НБУВ – це шевченкознавчі розвідки «Шевченкові роковини 1916 року (26 лютого). Петроград, 1916 р.» (Чернігів, 1916) М. Могилянського, «Що дав Т. Шевченко Україні» ([Сміла], 1919) Й. Розсуди, «Т. Шевченко і славянофільство» (Катеринослав, [1915]) Г. Черняхівського.

Серед репресованих збірок Шевченкових творів було виявлено: першу частину повного видання «Кобзаря» (Львів, 1929) з поясненнями М. Сабата;

друге видання збірки поем «Історичні поеми» (Коломия, 1921) з поясненнями Д. Николишина; томи 3 і 4 «Повного зібрання творів» (Київ, 1927–1929) за редакцією С. Єфремова, підготовлене Комісією для видавання пам'яток новітнього українського письменства Всеукраїнської академії наук (ВУАН); томи 3, 8, 12, 14 і 16 «Повного видання творів» (Львів, Варшава, 1934–1939) за редакцією П. Зайцева, підготовлене Українським науковим інститутом; альбоми художніх творів «Шевченко как живописец и гравер» (Київ, 1914) із вступною статтею Д. Дорошенка та «Каталог малярської творчості Т. Г. Шевченка, експонованої в Галереї» (Харків, 1934).

До складеного переліку видань потрапили колективні збірники творів і статей, видані на пошану пам'яті Т. Шевченка, що містять заборонені радянською цензурою поетичні твори та шевченкознавчі студії діячів літератури – М. Вороного, О. Гермайзе, О. Дорошкевича, М. Драй-Хмари, С. Єфремова, А. Кримського, Г. Майфета, Л. Старицької-Черняхівської, П. Филиповича, П. Чубинського, Г. Чупринки, Д. Яворницького та ін.

Переважно більшість виявлених видань складають окремо видані наукові розвідки та збірники наукових розвідок одного автора, присвячені життю, творчості та вшануванню пам'яті Т. Шевченка. Зважаючи на те, що у другій половині 30-х років XX ст. сталінські репресії посилювалися і досягнули свого піку, кількість «ворогів народу» значно збільшилася. Під заборону потрапили видання праць «ворогів народу», які вважалися «націоналістичними», «ворожими», «шкідливими» та «ідеологічно невитриманими». Як наслідок цього процесу до спецфонду потрапили окремо видані шевченкознавчі студії та збірники статей «неугодних» комуністичній владі діячів – Л. Білецького, О. Грушевського, В. Доманицького, Д. Донцова, О. Дорошкевича, С. Єфремова, П. Зайцева, Г. Коваленка, Б. Лепкого, Б. Навроцького, М. Новицького, О. Оглобліна, А. Речицького, С. Смаль-Стоцького, Є. Шабліовського та ін.

У спецфонд потрапили також довідкові, бібліографічні, навчальні та інші видання шевченкіани: посібник О. Багрія «Шевченковская студия. Введение в изучение Шевченка. Темы для литературных работ. Библиография» (Владикавказ, 1923), посібник Л. Білецького «Про Тараса Шевченка. До шкільного святкування роковин Кобзаря України» (Умань, 1918), твір М. Ваврисевича «Слава Кобзареві. Сценічна картина, присвячена пам'яті Тараса Шевченка» (Жовква, 1923) та ін.

Варто зауважити, що під час дослідження документів бібліотечної колекції не було виявлено жодного видання окремих творів Т. Шевченка, а лише його збірки творів, у підготовці яких брали участь «вороги народу». В деяких виявлених виданнях вирізані окремі аркуші або затушовані прізвища «ворогів народу» в різних частинах книги.

Окремі примірники видань із сформованого переліку репресованої шевченкіани, маючи індивідуальні особливості, є унікальними документальними пам'ятками національного культурного надбання та цінними екземплярами колекції. На деяких примірниках виявлені автографи, власницькі знаки (штемпельні екслібриси), штампи, помітки, зроблені бібліотечними працівниками олівцями, які містять інформацію щодо причин вилучення. Серед них: збірник поезій на пошану пам'яті Т. Шевченка «Вінок Т. Шевченкові» (Одеса, 1912) з дарчим написом «Вельми шановному Дмитру Івановичу Яворницькому од М. Комарова. Одесса. 1913 р. 21 лютого»; збірник статей репресованого літературознавця О. Дорошкевича «Етюди з шевченкознавства» (Харків, Київ, 1930) з дарчим написом автора «Дорогому П. Т. Тичині від автора»; збірник шевченкознавчих статей «Збірник пам'яті Тараса Шевченка (1814–1914)» (Київ, 1915) з автографами «И. Каманин», «Записки Наукового Українського Товариства в Києві. Книга XV» історика-архівіста І. Каманіна; розвідка священика К. Ванькевича «Оборонець скривджених» (2-ге вид., Проскурів, 1917) з штемпельним екслібрисом «Дан. Рудченко № 684» та ін.

Аналіз матеріалів колишнього спецфонду НБУВ свідчить про те, що переважно за радянських часів під заборону потрапляли збірки Шевченкових творів, у підготовці яких брали участь так звані «вороги народу». Вилученню із обігу підлягали видання творів з редакційними правками, вступними статтями (передмовами), коментарями та ілюстраціями «неблагонадійних» осіб. Переслідування зазнали окремо видані наукові розвідки та збірники наукових розвідок, присвячені життю і творчості Т. Шевченка, а також колективні збірки творів, видані на пошану його пам'яті, авторами яких були репресовані діячі літератури і науки. Саме ці видання складають основну частину зібрання репресованої шевченкіани, що сформувалося за роки існування спецфонду бібліотеки. Наразі виявлені видання шевченкіани із колишнього спецфонду оцифровані та представлені в колекції «Шевченкіана».

Підсумовуючи, варто зазначити, що протягом останніх десятиліть науковою спільнотою зроблено вагомі кроки в напрямку збереження і репрезентації спадщини Т. Шевченка та здобутків у галузі шевченкознавства в електронному гуманітарному інформаційному просторі. Однак існуючі інтернет-проекти, присвячені видатній постаті, мають певні недоліки: неналежний рівень побудови та змістового наповнення; фрагментарність, застарілість та, в деяких випадках, недостовірність матеріалів; обмежені технічні можливості; відсутність системної підтримки з боку держави та ін. Більшість з них не відповідають вимогам сучасної цифрової гуманітаристики та не забезпечують належної репрезентації спадщини поета у глобальному вебсередовищі. Відсутність створеного на загальнонаціональному рівні єдиного повного достовірного фундаментального електронного ресурсу шевченкіани, змушує науковців шукати нові рішення щодо вирішення існуючої проблеми.

В умовах нових викликів та невизначеності пріоритетним завданням в діяльності бібліотек є прискорений процес збереження документальної історико-культурної спадщини через створення відкритих цифрових ресурсів. Наразі в основних та спеціалізованих фондах бібліотек зосереджена значна частина доробку, присвяченого Т. Шевченку, що поетапно оцифровується та стає загальнодоступним цифровим культурним надбанням країни та світу. І хоча процес оцифрування і представлення документів в цифрових бібліотечних ресурсах не вирішують проблему організації єдиного ресурсу шевченкіани, однак значною мірою дозволяє заповнити лакуни в електронному зібранні повнотекстових документів шевченківської тематики. Практичний досвід створення фахівцями НБУВ повнотекстової колекції «Шевченкіана» показує можливість ефективного збереження та презентації спадщини видатних співвітчизників, через розбудови гнучких бібліотечних історико-меморіальних ресурсів, побудованих на сучасних інформаційних технологіях.

Список бібліографічних посилань до § 3.2

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному на-*

уково-інформаційному просторі : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України [та ін.]. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=31216>.

2. Вощенко О. М. Оприлюднення матеріалів спецфондів у форматі електронних колекцій (на прикладі розробки е-колекції «Репресована література» в е-бібліотеці «Україніка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2022. Вип. 28. С. 421–436. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2022_28_25.

3. Данильченко І. В. Електронна персональна колекція «Шевченкіана» Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: особливості організації та змістове наповнення. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 3-15. URL: http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv_2023_4_3.

4. Данильченко І. В. Репресована шевченкіана (за матеріалами колишнього спецфонду Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 2. С. 25-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2025_2_4.

5. Лобузіна К. Меморіальна електронна колекція «Т. Г. Шевченко» у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 5. С. 46–50. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er0000000030>.

6. Лобузін І., Перенесієнко І. Електронні колекції україніки у вебсерєдовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 324–336. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2020_25_23.

7. Лобузін І. Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 258 с. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/3904>.

8. Перенесієнко І. Організація тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 228 с. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/4690>.

9. Попик В. Електронні ресурси, присвячені Тарасові Шевченку, як відображення сучасного стану розвитку вітчизняного віртуального інфор-

маційного простору. *Українська біографістика*. 2014. Вип. 11. С. 257–271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2014_11_20.

10. Портал Шевченка – Kobzar.ua : інтернет-портал. 2014. URL: <http://www.kobzar.ua>.

11. Сенченко Н. М. Базові цифрові колекції документальної спадщини Києво-Печерської лаври. *Поліграфічні, мультимедійні та web-технології* : тези доп. IX Міжнар. наук.-техн. конф., 14–18 травня 2024 р. Харків. 2024. Т. 1. С. 301–302. URL: <https://openarchive.nure.ua/entities/publication/5615b300-049d-4a14-b4e3-2fef7177e687>.

12. Тарас Григорович Шевченко : бібліографія бібліографії видань творів Т. Г. Шевченка та літератури про нього / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [авт. кол.: В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, С. А. Дзюбич та ін. ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін.]. Київ. 2018. 276 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0012177>.

13. Тарас Григорович Шевченко: бібліографія літератури про життя і творчість, 2004–2018 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [авт. кол.: І. Д. Войченко (керівник), О. П. Андрущенко, О. О. Фіклістова ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) та ін. ; наук. ред. С. С. Кіраль]. Київ. 2019. 812 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000026428>.

14. Тарас Шевченко : електронна колекція. Культура України : електрон. б-ка Нац. б-ки України ім. Я. Мудрого. 2014. URL: <https://elib.nlu.org.ua/collection.html?id=78>.

15. Т. Г. Шевченко : бібліографія видань творів, 1840–2014 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін. ; авт.-уклад.: В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, І. Д. Войченко та ін.]. Київ. 2014. 546 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0012190>.

16. Шевченкіана : Шевченко Тарас Григорович (1841–1860) : електронна колекція. *Україніка* : електрон. б-ка Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2022. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col0000022166>.

17. Archival records from Saving the original lifetime archive of the well-known Ukrainian poet, artist and thinker, T. H. Shevchenko : electronic collection. British Library Portal. URL: <https://eap.bl.uk/project/EAP657/search>.

References for § 3.2

1. Berezivska, L. (2022). Electronic resource “Prominent Ukrainian and World Educators” as a form of presentation of pedagogical biography in the educational and scientific space. In: *Pedahohichna biohrafika ta biohrafistyka v suchasnomu naukovo-informatsiinomu prostori*. Proceedings of the VII All-Ukrainian scientific and methodological seminar on the history of education (pp. 9-11). Vinnytsia. Ukraine. Retrieved from <https://dnbp.gov.ua/ua/?ourpublications=31216>. [In Ukrainian].
2. Voshchenko, O. (2022). Publication of materials from book special fonds in format of e-collections (on example of e-collection “Repressed Literature” in e-library “Ukrainica” of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine). *Rukopysna ta Knyzhkova Spadshchyna Ukrainy*, 28, 421-436. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2022_28_25. [In Ukrainian].
3. Danylchenko I. (2023). “Shevchenkiana” electronic personal collection of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: peculiarities of organization and content. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 3-15. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/bv2023.04.003>. [In Ukrainian].
4. Danylchenko I. (2025). Repressed Shevchenkiana (according to materials of former special fond of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine). *Rukopysna ta Knyzhkova Spadshchyna Ukrainy*, 2, 25-38. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/rksu.37.025>. [In Ukrainian].
5. Lobuzina, K. (2014). Memorial electronic collection “T. H. Shevchenko” at V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. *Bibliotechnyi Visnyk*, 5, 46-50. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er0000000030>. [In Ukrainian].
6. Lobuzin, I., & Perenesiienko, I. (2020). Electronic collections of Ukrainica in the web environment: organization and technology of formation of resources of manuscript and book sources in V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. *Rukopysna ta Knyzhkova Spadshchyna Ukrainy*, 25, 324-336. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2020_25_23. [In Ukrainian].
7. Lobuzin, I. (2017). Digital collection of scientific library: organization of information resources and network communication of users. Kyiv. Ukraine. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/node/3904>. [In Ukrainian].

8. Perenesiienko, I. (2018). Organization of thematic access to electronic library collections. Kyiv. Ukraine. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/node/4690>. [In Ukrainian].
9. Popyk, V. (2014). E-resources dedicated to Taras Shevchenko as a reflection of the current state of development of the national virtual information space. *Ukrainska Biohrafistyka*, 11, 257-271. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2014_11_20. [In Ukrainian].
10. (2014). Shevchenko's portal – Kobzar.ua: Internet portal. Retrieved from <http://www.kobzar.ua>. [In Ukrainian].
11. Senchenko N. (2024). Basic digital collections of documentary heritage of the Kyiv Pechersk Lavra. *Polygraphic, multimedia and web technologies*. Materials of the IX International science and technology conference, 1, 301-302. Kharkiv. Ukraine. Retrieved from <https://openarchive.nure.ua/entities/publication/5615b300-049d-4a14-b4e3-2fef7177e687>. [In Ukrainian].
12. (2018). Taras Hryhorovych Shevchenko: bibliography of bibliography of published works T. H. Shevchenko and literature about him. Kyiv. Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0012177>. [In Ukrainian].
13. (2019). Taras Hryhorovych Shevchenko: bibliography of literature about his life and work, 2004-2018. Kyiv. Ukraine. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000026428>. [In Ukrainian].
14. (2014). Taras Shevchenko: electronic collection. *Culture of Ukraine*: electronic library of Y. Mudryi National Library of Ukraine. Retrieved from <https://elib.nlu.org.ua/collection.html?id=78>. [In Ukrainian].
15. (2014). T. H. Shevchenko: bibliography of published works, 1840-2014. Kyiv. Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0012190>. [In Ukrainian].
16. (2022). Shevchenkiana: Shevchenko Taras Hryhorovych (1841-1860): electronic collection. *Ukrainica*: electronic library of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col0000022166>. [In Ukrainian].
17. Archival records from Saving the original lifetime archive of the well-known Ukrainian poet, artist and thinker, T. H. Shevchenko: electronic collection. *British Library Portal*. Retrieved from <https://eap.bl.uk/project/EAP657/search>. [In English].

**§ 3.3. Е-колекція «Літературно-художні журнали доби
українізації» електронної бібліотеки «Україніка»:
повернення часописів
20 – 30-х років XX ст. у сучасний дискурс**

Наталія Лощинська

Системна робота з оцифрування фондів і формування електронних колекцій ведеться в бібліотеках України протягом останніх тридцяти років. Узагальнення досвіду створення, використання і обміну електронними ресурсами сьогодні дозволяє говорити про нові стратегічні перспективи для бібліотек. Електронна бібліотека «Україніка», сформована колективом бібліотекарів та науковців Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, є зібранням документів і матеріалів з вітчизняної історії, культури, мовознавства, літературознавства, етнографії, фольклору, географії тощо. Це відкритий електронний ресурс, в основі якого лежать оцифровані матеріали НБУВ. Він забезпечує швидкий доступ і до унікальних, і до масових видань.

Одним із видів сегментації інформації та способів створення ефективного доступу до масштабних електронних ресурсів є об'єднання їх в окремі історико-культурні одиниці – колекції. Колекція як особлива форма збереження документів спочатку у вигляді глиняних табличок, написів на кістках, рукописних видань була і залишається важливим інструментом культури. Колекція має наукову, історичну, художню цінність, виявляє тенденцію до розширення. Сучасна бібліотека, оснащена новими технологічними і інформаційними засобами, є важливим інформаційним, культурним, освітнім закладом, а її колекції – безпосереднім джерелом вивчення історії і внеску окремих діячів щодо збагачення матеріальної і духовної культури країни. Бібліотечна колекція становить цілісне зібрання документів, яке систематизоване на розсуд його засновника за будь-яким принципом і має наукову, історичну, художню чи іншу цінність. Ці особливі властивості колекції визначаються передусім її інтегративною функцією, яка полягає у здатності передати користувачу цілого комплексу документів потужний заряд творчої енергії і натхнення колекціонера, значно більший, ніж кожен документ окремо.

Електронна колекція – це систематизована сукупність електронних інформаційних ресурсів, об'єднаних за одним чи кількома критеріями. Електронну колекцію складають текстові, аудіо, відео, фото, графічні та інші матеріали. Колекції об'єднують одиниці збереження інформації (вербальної чи невербальної), розрізнені за авторами, місцем та часом створення, формою на основі єдиного критерію спорідненості. Робота над будь-якою колекцією включає два етапи: 1) робота з опису документів колекції або іншими словами робота з метайнформацією; 2) робота над змістовою частиною колекції або робота з фактографічною частиною колекції.

Електронна бібліотека «Україніка» НБУВ репрезентує повнотекстові книги та періодику за українознавчою тематикою – видані в нашій державі чи в середовищі української діаспори, написані про Україну та українців вітчизняними авторами або зарубіжними.

Для структурованого відображення різних аспектів змісту цих документів та удосконалення читацького пошуку, в межах ресурсу набувають розвитку окремі тематичні колекції. Історичні, архівні, персональні (особові), тематичні електронні колекції наразі є важливим компонентом інтерфейсу електронної бібліотеки «Україніка». В ній наявні більше 20 колекцій, зокрема «Реабілітована література», «Сковородіана», «Шевченкіана», «Євангелія», «Біблії», «Козацькі літописи», «Переписи, родоводи, генеалогічні джерела», «Конституції», «Кобзарі», «Українські граматики та правописи» та ін.

Предметом розгляду даної праці є електронна колекція «Літературно-художні журнали доби українізації». В основі лежать оцифровані примірники журналів 20–30-х років ХХ ст. з власних фондів. Преса є невичерпним джерелом вивчення вітчизняної історії. Спостерігаючи за розвитком періодичних видань можна встановити настрої та думки сучасників, учасників важливих подій. Оцифрування й оприлюднення газет і журналів надає можливість оперативно перевірити джерело надання інформації, швидко відшукати необхідні дані з будь-якої точки світу, допомагає фахівцям зібрати фактаж з тієї чи іншої тематики.

Нараховується шість основних видів періодичних видань: газета (друковане або електронне періодичне видання з постійною назвою, що виходить через певні, короткі проміжки часу (щоденно, щотижня, кожні два тижні), містить новини, оперативну інформацію і матеріали з актуальних

громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань), журнал (друковане або електронне періодичне видання, що має постійну рубрикацію, наповнене статтями на політичні, наукові, суспільні, мистецькі, виробничі теми; художніми творами), бюлетень (коротке офіційне повідомлення про події, які мають суспільне значення), збірник (політичне видання, що містить офіційні, наукові, навчальні, літературно-художні чи інші твори одного чи кількох авторів), календар (періодичне або неперіодичне довідкове видання у форматі таблиці або книжки, що містить зображувальні та словесно-цифрові хронологічні дані (день, місяць, рік), доповнені відомостями довідкового або науково-популярного характеру, що мають безпосереднє відношення до тієї чи іншої дати, іноді – невеликими художніми творами), експрес-інформація (інформаційне (реферативне) видання з розширеними і/чи зведеними рефератами найактуальніших опублікованих зарубіжних чи неопублікованих вітчизняних документів, що містять основні відомості про відкриття, винаходи, оригінальні ідеї та підходи, прогресивний досвід у різних галузях науки, техніки).

Літературно-мистецька періодика України 20–30-х років XX ст. була і залишається в центрі уваги фахівців різного профілю та масового читача: істориків, журналістів, культурологів. Літературний процес знаходить втілення передусім в періодиці, що першочергово відображає кількісні і якісні показники літературно-художніх видань, стан літературного процесу на певному етапі і слугує одним з важливих джерел вивчення історії літератури та літературної критики. В період відродження українства у перші десятиліття XX ст. пожвавлення національного життя спостерігалось в різних галузях науки, освіти, культури. Багатий асортимент літературної періодики демонструє динамічний органічний розвиток літературного процесу в країні, його життєздатність та потенціал.

У період відродження літературно-художні періодичні видання відзначались специфічними властивостями: пропагували художню творчість, виконували функцію популяризатора громадсько-політичної думки, партійних постулатів, нових філософсько-естетичних ідей, радянських цінностей, мистецьких напрямів, критичних матеріалів. Залежно від вимог часу вони могли нести актуальну інформацію, про яку мало відомо нашим сучасникам. Науковців і журналістів журнали цікавлять по-перше як історичні документи, а по-друге як предмет соціологічних, краєзнавчих, політичних та

інших досліджень. Як показують соціологічні опитування, колекції періодичних видань традиційно користувались і користуються значним попитом у масових та спеціалізованих бібліотеках. Завдяки ґрунтовному аналізу принципів побудови, семантичних інструментів, змістового наповнення однієї з найцікавіших електронних колекцій стало можливим розкрити роль і значення використання такого виду цифрової гуманітаристики для дослідників Розстріляного відродження та пересічних користувачів, котрі цікавляться історією української культури.

«Літературно-мистецька періодика – це репрезентоване уявлення про літературу певної епохи разом з усіма правилами, керуючись якими, суспільство надає літературі соціокультурного статусу» [1, с. 13].

Кількісні і якісні показники літературно-художніх видань відображають стан літературного процесу на певному етапі і слугують одним з джерел вивчення історії літератури та літературної критики. Широкий асортимент літературної періодики свідчить про активний органічний розвиток літературного процесу в країні, про його життєвість та потенційні можливості. Її введення до цифрового середовища забезпечить інтеграцію бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ у сучасний електронний інформаційний простір. Час диктує свої вимоги щодо створення електронних бібліотек у всьому світі. В Україні майже кожна велика бібліотека аносувала свій проєкт створення електронної бібліотеки. Таким чином, існує необхідність розробки концепції та технології формування електронної колекції періодичних видань, заснованої на сучасних інформаційних технологіях. У процесі становлення перебуває розробка загальної структури колекції, типового профілю метаданих та структури лінгвістичного забезпечення, а також принципів організації програмного забезпечення. Організація персональних і тематичних електронних колекцій впливає на активізацію читачького попиту в національних бібліотеках.

Вивченню періодичних видань свої праці присвятили багато науковців. У контексті цього дослідження всі напрацювання можна розподілити на дві групи. Перша група наукових публікацій присвячена вивченню періодичних видань стосовно їх змістового наповнення. Основним джерелом для встановлення журналів окресленого періоду став довідник «Періодичні видання УРСР 1918–1950 рр: бібліографічний довідник». Фундаментальні праці про українську журналістику, що стали теоретико-методологічним

підґрунтям розділу монографії: книги М. Д. Бернштейна «Основа» і літературний процес кінця 50–60-х рр. XIX ст.» [2], П. М. Федченка «Преса та її попередники» [3], І. І. Дорошенка «Українська журналістика і критика у II пол. XIX ст.» [4]. Неабиякий інтерес викликають праці сучасних дослідників: А. Волобуєва «Тематичні особливості літературно-художньої періодики Києва 1918-1941 рр. [5], Л. Реви «Літературно-художня періодика: історико-критичний ескіз» [6], Т. Опришко «Українська літературно-художня періодика в УРСР» (1921-1934): бібліотечно-бібліографічна реконструкція, напрями розвитку, специфіка функціонування» [7], О. Орлик «Журнальні видання 20 – 30-х років XX ст. як джерело досліджень видавничої справи в Україні» [8], О. Іванової «Літературно-мистецька періодика в соціально-комунікаційному просторі України початку XXI ст.» [1], П. Шекери «Українські літературно-художні журнали 1920–1930-х рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [9].

Друга група науковців розглядає питання не лише періодичних, а й будь-яких видань стосовно до їх форми подачі користувачу – проблеми створення електронних колекцій – та висвітлює досвід електронних бібліотек у реалізації цифрових проєктів: К. Лобузін «Меморіальна електронна колекція «Т. Г. Шевченко» у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського» [10], І. Лобузін, І. Перенесієнко «Електронні колекції українці у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського» [11], І. Перенесієнко «Предметні рубрики колекції «Сковородіана» в електронній бібліотеці «Україніка» [12], О. Вощенко «Оприлюднення матеріалів спецфондів у форматі електронних колекцій (на прикладі розробки е-колекції «Репресована література») [13] .

Зазвичай бібліотечна колекція розглядається як цілісна сукупність документів (друкованих, рукописних, аудіо-, відео-, фото), які мають художню, наукову, історичну цінність та систематизовані за певним принципом: хронологічним, тематичним, мовним, жанровим, географічним тощо. Зміст і структура колекції визначається її створювачем або суб'єктом культури в якості якого може виступати особа, група осіб, установа і т. д., об'єднані спільною системою цінностей. «При описі цифрових колекцій послуговуються міжнародним стандартом ISO 27730:2012 : «Міжнародний стандартний ідентифікатор колекцій» (International Standard Collection

Identifier, ISCI). Обов'язковими елементами є: назва; опис (анотація); мова; ідентифікатор колекції; місце розташування; режим доступу; власник; тема (предмет); особа, відповідальна за формування колекції; тип ресурсів; формат ресурсів; колекція вищого рівня; колекція нижчого рівня; пов'язані колекції» [11, с. 333]. Опрацювання матеріалів для створення колекції має ряд обов'язкових етапів: виявлення документів у фондах НБУВ; оцифрування документів; створення анотації, опису, довідок; введення електронного документа до однієї чи кількох пов'язаних колекцій. Для розробників ЕБ формування цифрових колекцій набуває вагомого науково-практичного значення. Цей процес розпочинається з розроблення концепції колекції та завершується її репрезентацією на порталі бібліотеки. Під час створення контенту ЕБ поняття «колекція» набуває особливого сенсу, пов'язаного і з певною формою подання та організації інформації для користувачів, і з особливою технологією створення цифрової колекції.

Тематичні колекції часто створюються на базі одного порталу. Це стосується колекцій у межах сучасної бібліотеки, закладу освіти, архіву, наукової інституції, також у межах культурних фондів існує така практика. Наведемо для підтвердження деякі приклади.

1. Проєкт Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого ЕБ «Культура України», до якого входить електронна колекція «Періодичні видання. Бібліографічні покажчики». У колекції представлено періодичні видання кінця XIX – середини XX століття, що дають уявлення про модерністські течії в українській літературі. Навколо видань гуртувалася студентська молодь, учителі, письменники, дрібні урядовці. Саме тут починали літературну діяльність початківці та друкувалися вже знамітні автори, серед них: Володимир Винниченко, Леся Українка, Спиридон Черкасенко, Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Євшан, Олександр Олесь, Григорій Чупринка та ін. До колекції входять журнали: «Літературний ярмарок», «Літературний архів», «Світ», «Дзвони», «Шлях», «За сто літ», «Червоний шлях», «Шляхи мистецтва», «Книгар», «Дзвін».

2. Проєкт Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка електронна колекція «Літературно-мистецькі журнали Харкова першої третини XX ст.». На думку засновників, в українському сегменті інтернету замало пам'яток вітчизняної писемної і книжкової спадщини першої третини XX ст., що мимоволі формує хибні уявлення про другорядність

української культури. Враховуючи особливості історичного періоду, багато з часописів відсутні у більшості бібліотек України. Саме замала кількість примірників, що збереглися, їх поганий фізичний стан, обумовлений якістю тогочасного друку та історичним умовами, є причинами започаткування роботи над колекцією. Оцифровування та представлення в мережі Інтернет дозволять увести їх в науковий обіг, доповнять джерельну базу наукових досліджень з історії літературно-мистецького життя України. Робота в напрямку створення колекції ведеться з 2010 року. **Критерії відбору видань для оцифрування такі:**

- історико-культурна цінність видання;
- нечисленність примірників;
- підвищений читацький попит;
- незадовільний фізичний стан;
- припинення терміну дії авторського права на документ.

Співробітниками бібліотеки введено в науковий обіг та організовано можливість доступу українських і зарубіжних вчених, широкого кола користувачів до повних текстів наступних періодичних видань: «Колосся», «Мистецька трибуна», «Парус», «Пламя», «Творчество», «Театральные известия», «Художественная жизнь».

3. Проєкт «Екземпляри ХХ: літературно-мистецька періодика ХХ століття» здійснюється культурновидавничим проєктом «Читомо» у межах грантової програми «Аналітика культури» Українського культурного фонду. Читомо – це медіа ресурс про культуру читання і мистецтво книговидавання України та світу, трендсетер українського книжкового ринку, що пропонує якісну аналітику й ексклюзивні матеріали, експерименти та інновації. Проєкт має на меті дослідити знакові зразки періодики, що пов’язані з літературою і мистецтвом ХХ століття, яка виходила на території України або в діаспорі, й презентувати напрацювання у формі систематизованих, оцифрованих примірників та ґрунтовних статей про ці журнали, що розкажуть про періодику з літературної, редакторської, мистецької та історичної точок зору, а також допоможуть повернути її у сучасний культурний дискурс; відсканувати доступні фізичні примірники періодичних видань й викласти їх у вільний доступ; визначити історію розвитку, наповнення та культурний контекст мистецької періодики, на матеріалі як оцифрованих журналів, так і тих, які були доступними в інтернет-архівах раніше; повернути українську

мистецьку періодику у площину культурної дискусії за допомогою фахових, популярних статей, піар-кампанії у соціальних мережах та інтерактивної онлайн-виставки. Автори проєкту: Тарас Гринівський, Вахтанг Кіпіані, Діана Клочко, Олег Коцарев, Ігор Котик, Катерина Лебедева, Станіслав Мензелевський, Ірина Плехова та Ярина Цимбал. Оксана Хмельовська, Олександр Мимрук.

4. LIBRARIA – проєкт компанії Архівні інформаційні системи (AIC), що здійснюється у співпраці з бібліотеками, архівами та науковими інституціями в Україні та за її межами. Його мета – оцифрувати та надати доступ онлайн до чим більшого масиву української історичної періодики. Розпочато роботу над створенням ресурсу 2012 року, коли було відскановано перші колекції українських газет. Наразі оцифровано близько 700 000 сторінок понад 400 видань українською, польською, німецькою, румунською, ідиш, кримсько-татарською та російською мовами, що видавалися у різних регіонах України та поза її межами від початку 20-х до 50-х років XX ст. Ресурс постійно наповнюється. Планується представити у найближчі роки кілька мільйонів сторінок, значно розширивши географічні та хронологічні межі проєкту. Зважаючи на значний обсяг контенту та його розмаїття, поділено представлені на сайті видання на тематичні колекції. Засновники усвідомлюють певну суб’єктивність такого підходу, але вважають його доцільним, сподіваючись, що він додасть зручностей та допоможе користувачам ресурсу краще орієнтуватися у представленому масиві. Онлайн-архів української періодики «Libraria» започаткував ЕК «Літературно-мистецькі журнали». Періодика – одне з найяскравіших історичних джерел. Приваблива численними рівнями інформації, від офіційних урядових публікацій до приватних оголошень, вона надає дослідникам модерної доби величезні можливості. На даний момент ресурс містить 602 назв, 93622 випусків, 740274 сторінок періодичних видань із фондів українських архівів та бібліотек, Книжкової палати України. Доступні цифрові зображення газет, а також численні інструменти для повнотекстового пошуку: унікальна колекція журналів 20–30-х років з Києва, Харкова, Одеси, Дніпра, Донецька: «Всесвіт» (1923–1959), «Нова генерація» (1927–1929); «Радянський театр» (1929–1931), «Кіно» (1925–1933), «Літературний ярмарок» (1928–1929) та ін. з публікаціями творів українських письменників та поетів різних мистецьких напрямків та груп, оглядами подій і явищ літературного та

мистецького середовища як в Україні, так і поза її межами. Доступно 1875 випусків з 36 видань (журнали представлені по одному номеру такі: «Вашпільте», «Глобус», «Барикади театру», «Всесвіт», «Гарт», «Гонг комункульту», «Забой», «Західна Україна», «Зоря», «Книгар», «Критика», «Літературний Донбас» та ін.)

5. Електронна бібліотека «Історична спадщина України» Національної історичної бібліотеки України формується за принципом профільних тематичних колекцій і містить електронні документи – рідкісні та цінні видання з фонду Національної історичної бібліотеки України у форматах pdf, flash-публікацій та djvu. В бібліотеці є 18 колекцій. Одна з них «Періодичні видання». Вона охоплює 74 одиниці документів. Однак колекція не має жодних уточнень тематичних, хронологічних чи територіальних. Назва її надто широка, а наповненість незначна.

Структура колекцій в ЕБ Україніка така:

- Ідентифікатор колекції
- Назва колекції
- Тип колекції:
 - о тематична;
 - о книжкові пам'ятки та рідкісні видання;
 - о історичний фонд, бібліотека, зібрання;
 - о видавнича;
 - о персональна;
 - о установи;
- Опис (анотація);
- Пов'язані колекції:
 - о Вищого рівня;
 - о Нижчого рівня;
 - о Інше;
- Презентаційне зображення (логотип колекції);
- Рубрики (рубрикація матеріалів колекції);
 - о Основні рубрики (так, для персональної колекції типовими рубриками будуть: «праці», «бібліографія», «біографічні матеріали», «матеріали про діяльність», «вшанування пам'яті»);
 - о Додаткові, пов'язані матеріали;

о Електронні виставки (*пов'язані з колекцією електронні виставки, що репрезентують фонди НБУВ*);

- Корисні посилання (*довідкові ресурси: енциклопедії, довідники, бібліографія, каталоги; новини з відповідним тегом; предметні рубрики електронного каталогу тощо*);

- Авторитетний запис (*ідентифікатор авторитетного файлу*);
- Довідник (*ідентифікатор довідника е-бібліотеки «Україніка»*);
- Карта (*посилання до карти, пов'язаної з колекцією, на Google Map*);
- Авторський колектив (*автори текстів, куратори з підбору матеріалів,*

організатори контекстних зв'язків тощо);

Життєвий цикл (*дати та виконавці створення, переформатування актуалізації, редагування, поповнення матеріалів колекції*) [14, с. 199].

Колекція «Літературно-художні журнали доби українізації» є однією з групи тематичних, створена була у 2019 році. Багато дотичних вона має з іншими колекціями, зокрема з колекцією «Репресована література», «Репресована україніка»; пов'язана з ними за різними критеріями: хронологією, територією, персоналіями, мовою тощо. Аналіз змістового наповнення журналів дозволив уніфікувати їх контент та зумовив таку рубрикацію для внутрішнього упорядкування е-колекції: українська література, зарубіжна література, українське і зарубіжне літературознавство, мистецтво, хроніка, суспільні науки, природничі науки, політика, архівні матеріали, публіцистика, мемуаристика, бібліографія. Наразі е-колекція містить 2028 документів, введені журнали: «Валпите», «Червоний шлях», «Життя й революція», «Глобус». Літературне угруповання ВАПЛІТЕ («Вільна академія пролетарської літератури») з'явилося у 1925 році й увійшло в історію української літератури завдяки таким учасникам, як Микола Хвильовий, Павло Тичина, Микола Куліш, Майк Йогансен, Олекса Слісаренко, Юрій Смолич, Володимир Сосюра. До ЕБ «Україніка» увійшли збірники «ВАПЛІТЕ, зошит перший» (зі статтями та заявами), «ВАПЛІТЕ, альманах перший» (художні твори), та п'ять номерів двомісячного журналу «ВАПЛІТЕ», в якому публікували і художні твори, і критику, і теоретичні статті, й поточну хроніку літературних подій. На сьогодні відомі тільки п'ять номерів, тому що шостий був конфіскований і знищений через радянську цензуру. Журнал «Життя й революція» почав виходити у 1925 р. як «журнал громад-

ського життя, літератури й науки”. У перших п’яти номерах за 1925 переважали статті економічного та політичного характеру. Далі перетворився на літературно-мистецький, громадсько-політичний, науково-популярний місячник. Журнал був поза груповим, тому в ньому могли публікуватись митці різноманітних художніх напрямів і особистих уподобань. Бачимо тут матеріали з різних гуманітарних дисциплін, політичні огляди, малозначні замітки зі щоденного життя й побуту громадян, огляди літератури, бібліографічні списки, рецензії. На першому місці за важливістю перебували твори української літератури, що відображали особливості літературного процесу 20–30-х років ХХ ст. У 1932 «Життя й революція» став органом Федерації радянських письменників України, у 1933 – місячником оргкомітету Всеукраїнської спілки радянських письменників. Проіснував до 1934 р.). Журнал «Глобус» – український двотижневий ілюстрований журнал. Виходив з листопада 1923 року по грудень 1935 року в Києві. Видавався як додаток до газети «Пролетарська правда». Журнал містив цікаві статті з різних напрямів мистецького, наукового, громадського і політичного життя. У «Глобусі» друкували свої твори українські поети і прозаїки М. Бажан, Я. Качура, П. Козланюк, І. Ле, М. Рильський, С. Скляренко, М. Терещенко, Ю. Яновський та інші; представники зарубіжних літератур. Журнал друкував матеріали про соціалістичне будівництво, міжнародні події, публікував документи з історії революційного руху, висвітлював питання науки, освіти, мистецтва, літератури, спорту тощо. «Червоний шлях» – громадсько-політичний і літературно-науковий місячник, який друкувався у м. Харкові починаючи з квітня 1923, закінчуючи лютим 1936. Його вихід пов’язаний з прагненням українських провладних кіл максимально наслідувати культурне життя у Росії: за взірць було взято московський журнал «Красная новь». За весь час існування його очолювали різні особи, переважно відомі діячі політики і літератури того часу: Григорій Гринько, Олександр Шумський, Микола Хвильовий, Михайло Яловий. Журнал знайомив із творчістю членів літературних об’єднань «Плуг», «Гарт», «Ланка» (МАРС), «Авангард», неокласиків, футуристів та ін. З серпня 1936 року замість нього виходить «Літературний журнал».

20–30-і роки ХХ ст., відомі як роки запровадження політики українізації, становлять складний і неоднозначний період у житті України загалом та в історії літератури зокрема. У квітні 1923 р. відбувся XII з’їзд РКП(б).

В результаті його діяльності було прийнято офіційне рішення про перебудову усього культурного життя республік СРСР в напрямку коренізації, тобто відновлення національних, традиційно сформованих основ життя. Одразу після цього українські комуністи відреагували проведенням VII конференції КП(б)У, де вперше було заявлено про запровадження політики українізації. Її наслідком став активний ріст української періодики різного спрямування. На середину 20-х років році розвиток журнальної літературно-художньої періодики сягнув піку. В Україні тоді видавалося більше чотирьохсот назв, загальним тиражем 19 000 примірників. Це були журнали з найрізноманітніших питань науки і техніки, освіти і культури, літератури, фольклору, історії, сільського господарства та медицини. Вони призначались для різних категорій читачів: фахівців, любителів, людей різного віку і статі, походження і освіти. Історія розвитку журнальної періодики України кінця 20-х років пройшла шлях від зародження та бурхливого розвитку до становлення та оформлення цілісної типологічної системи. Ця система за основними своїми параметрами зберіглася й до сьогодні. Структура періодичних видань тих років спочатку стихійно, а потім цілеспрямовано під невинним наглядом партійних органів відображала потреби комуністичної політики і диференціювалася у відповідності до соціальної структури суспільства.

Це був той час, коли періодика була майже єдиним джерелом, на базі якого відбувалась популяризація художньої літератури. «Становище періодики в Україні після громадянської війни було дуже складне. Єдині стандарти щодо видань журналів відсутні, а саме поняття «періодичні видання» не чітко окреслене. Різnobій в орфографії також свідчив про відсутність єдиних правописних норм» [8, с. 38]. Вивчення історії української преси набуває нових ознак, форм, методів. Це пояснюється зв'язком даної дисципліни з багатьма суміжними. Маємо на увазі культурологію, мовознавство, літературознавство, соціальні комунікації. Пресознавство сформувалось як відгалуження спеціальних історичних дисциплін. Воно покликане вивчати історію створення, редактуру, авторський колектив, контент журналів, газет, альманахів як багатопланових та інформативних історичних першоджерел. Інколи тільки в журналі можна відшукати важливі законодавчі акти, розпорядчі документи, статистичні дані, програмові статті організацій товариств, партій тощо.

У період відродження літературно-художні журнали не лише пропагували художню творчість, а й виконували функцію популяризатора громадсько-політичної думки, нових філософсько-естетичних ідей, мистецьких напрямів, критичної думки. Літературно-художні видання того часу можна поділити на дві групи: позагрупові і групові. До перших належать «Червоний шлях», «Життя й революція», «Глобус». До других – видання спілки селянських письменників «Плуг», «Плужанин»; футуристів – «Нова генерація», «Аспанфут», конструктивістів «Авангард», спілки пролетарських письменників «Гарт», учасників ВАПЛІТЕ – «Літературний ярмарок». «Загалом періодика про мистецтво слова характеризується соціальною інституціоналізованістю, виступає самостійним гравцем у просторі соціальних комунікацій» [15]. Завдяки мобільності в журналах найкраще відображається не тільки темп літературного життя, його динаміка, але й зростання національної свідомості. І так було не лише в досліджуваній період. Як писав І. П. Житецький, «українські громадяни завше пам'ятали, що без преси, без свого часопису українська справа ніяк не може вийти на шлях справжнього національного життя» [16, с. 125].

За довідником «Періодичні видання УРСР 1918–1950» ми можемо судити про загальну кількість журналів, їх назви, мови видання тощо. Літературно-художні журнали поділені на три групи:

1. Загальний розділ (99);
2. Масові ілюстровані журнали (42);
3. Журнали сатири та гумору (22).

За суб'єктом видавничої діяльності видання того часу можна поділити на дві групи: позагрупові і групові. До перших належать «Червоний шлях», «Життя й революція», «Глобус». До других – видання спілки селянських письменників «Плуг», «Плужанин»; футуристів – «Нова генерація», «Аспанфут», конструктивістів «Авангард», спілки пролетарських письменників «Гарт», учасників «Вапліте» – «Літературний ярмарок», учасники групи «Молодняк» мали однойменний журнал. Багато журналів мали літературно-художні відділи: «Нова громада», «Універсальний журнал»; газета «Вісті» мала додаток «Література, наука, мистецтво». У той час як групові були скуті вузькими програмовими рамками, позагрупові вигідно вирізнялись на їх тлі більшою творчою свободою. На їх сторінках мирно уживались неокласики з футуристами, ортодоксальні вуспівці з плужа-

нами, конструктивісти з представниками народницького напрямку. Це були «товсті» журнали, які мали багато спільного у структурі, періодичності, принципах відбору художнього матеріалу. Літературний журнал живе відкритим для широкого загалу сучасним життям. Він є доступним для безпосередньої оцінки сучасників. Для розуміння шляхів і головних тенденцій його поступу як об'єкта історії, необхідно розглядати як в сучасному, так і в тогочасному літературному оточенні. Тобто, діахронічно і синхронічно, враховуючи те, що певні риси, прийоми, доречні і ефективні у межах даної художньої системи, стають мало результативними поза нею. Роль часописів у літературному процесі незаперечна. Цікаву, хоч і суперечливу думку про літературно-художні журнали висловлює О. Левицька у статті «Літературно-художні часописи в сучасному літературному дискурсі»: «Для літератури немає принципово важливого значення тривалість видання того чи іншого журналу, його територіальна приналежність, інші чинники. Загалом історичні дослідження періодики доводять, що для часописів такого типу властиве нетривале життя; вони часто репрезентують одну зі сторін літературного процесу, тому час їхнього існування, який обмежується одним чи кількома роками, а інколи і кількома випусками, є виправданим, – головне, що видання здійснило свою місію у літературному процесі. Зокрема часописи 1920 – 30 х рр.: «Вікна», «Нові шляхи», «Поступ», «Назустріч», «Напередодні», «Дажбог», «Наш світ», «Наша хата», «Обрії», які проіснували досить нетривалий час, відомі своїми новаціями в літературному процесі. Для прикладу, львівський часопис «Світ» (1906) – друкований орган модерністського угруповання «Молода Муза» - проіснував трохи більше року, і лише півроку декларував позиції модерністського мистецтва, проте його роль у розвитку української модерністської літератури досить вагома, як засвідчує уже понад столітня історія» [17].

Журналістика завжди була і є супутником літератури. Але В. Півторадні наголошує на тому, що саме «українська література першого повоєнного п'ятиріччя, як, власне, і наступних років... була якнайтісніше пов'язана з літературно-мистецькою періодикою» [18, с. 3].

Про роль літературно-мистецьких видань в умовах тоталітарного українського суспільства вдало висловились Л. Монич: «Коли вся Україна жила в умовах “заблокованого” простору літературно-мистецька преса взяла на себе обов'язок творити духовну альтернативу тоталітарній системі. Самвидав

втілював національно-духовні пошуки українських “незгідних”, людей опору. Літературно-художні видання одними з перших спричинили переоцінку цінностей наприкінці 80-х років минулого століття та висунули ідею української незалежності, вона ж стала активним чинником її утвердження під час національного пробудження 90-х і творить багатоаспектний дискурс національної культури, формує культурологічний текст нашої доби донині. Все це засвідчує репрезентативність її духовного досвіду, уможливило встановлення певних пресових тенденцій на основі її публіцистичного дискурсу» [15, с. 3].

Журнали доби українізації, такі як «Глобус», «Життя й революція», «Шляхи», «Шляхи мистецтва», «Критика», «Книгар», «Плуг», «Гарт», «Аспанфут», «Червоний шлях» та ряд інших, становлять питому складову історії української радянської літератури. Успадкувавши кращі традиції старшого журнального «покоління», до якого належать «Киевская старина», «Літературно-науковий вісник», «Правда», «Житє і слово», вони стали представниками новаторських пошуків, сміливих експериментів в області тематики, стилістики, течій, шкіл, напрямів.

Висновки. Безумовна історична, літературна, культурна цінність колекції «Літературно-художні журнали доби українізації» полягає в оприлюдненні важливих документів свого часу, основних тенденцій літературного процесу 20–30-х років в Україні, цікавих архівних матеріалів, наукових розвідок, листування тощо. Велике значення має фіксація джерел поточного розвитку наукової і політичної думки, ідеологічних установок, національних устремлінь. Зібрання серіальних видань, як наукового, так і масового характеру, мають наукову та освітню цінність. Особливо це стосується загальнодержавних журналів. Вони були популярними свого часу і сьогодні не втратили своє значення, лише змінили форму подачі матеріалу.

Основними рисами колекції «Літературно-художні журнали доби українізації» є:

- цілісність зібрання;
- взаємозв’язок поданих в колекції документів;
- повнота відображення предмета колекції за тривалий період його розвитку;
- єдині принципи відбору матеріалу;
- спільний інтерфейс;
- можливість багатоаспектного пошуку елементів колекції.

Одна з сучасних тенденцій – інтеграція в рамках єдиного інформаційного ресурсу всіх відомостей і результатів робіт, як про окремі об’єкти дослідження, так і про групи об’єктів, що вивчаються різними науковими дисциплінами. Такі інформаційні ресурси складають безліч баз і банків даних, окремих файлів, різних за видом та структурою (фактографічна, реферативна, повнотекстова інформація, зображення тощо) і пов’язаних між собою глибокими гіпертекстовими зв’язками. Подібна інтеграція відомостей дозволяє розвивати на основі таких ресурсів складні інформаційно-логічні системи, які вирішують завдання аналізу, моделювання та прогнозування. Хорошим прикладом зазначених інформаційних ресурсів, безсумнівно, є зібрання періодичних видань, як наукових, так і масових, які мають велику наукову та освітню цінність. Вони якраз і є зібранням різноманітних за змістом матеріалів, що містять фактографічну, наукову, розважальну, ілюстративну (графічну) та іншу інформацію. У різні періоди свого існування вони не тільки несли актуальну інформацію, але й виконували функцію як історичні документи, а також як предмет соціологічних, краєзнавчих та інших досліджень. Як стверджують бібліотечні дослідження про популярність різних видів джерел, колекції періодичних видань незмінно входять до затребуваних у системі сучасних бібліотек.

Список бібліографічних посилань до § 3.3

1. Іванова О. Літературно-мистецька періодика в соціально-комунікаційному просторі України початку ХХІ ст.: автореф. дис. д-ра наук з соц. комунікацій / Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2010. 31 с. Режим доступу: <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/11271>
2. Бернштейн М.Д. Журнал “Основа” і український літературний процес кінця 50-60-х років ХІХ ст. Київ, 1959. 214 с.
3. Федченко П. М. Преса та її попередники : історія зародження та основні закономірності розвитку. Київ: Наукова думка, 1969. 339 с.
4. Дорошенко І.І. *Українська журналістика і критика* другої половини ХІХ ст. Львів, 1965. 57 с.
5. Волобуєва А. *Тематичні особливості літературно-художніх видань Києва 1918–1941 рр.* *Журналістика*. 2015. Вип. 14. С. 514. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhur_2015_14_3.

6. Рева Л. Г. Літературно-художня періодика: історико-критичний ескіз. *Інновації. Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 5. Київ: Академперіодика, 2011. С. 49–58. Режим доступу: https://www.old.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2011_05/10_Reva.pdf
7. Опришко Т. С. *Українська літературно-художня періодика 20-х – першої половини 30-х років XX століття: джерелознавчий та історіографічний аспект*. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 1. С. 27–32. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_1_8
8. Орлик О. Журнальні видання 20–30-х років XX століття як джерело дослідження видавничої справи в Україні. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 6. С. 37 – 40. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2009_6_15.
9. Шекера П. І. Українські літературно-художні журнали 1920–1930-х рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4. С. 48–59. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_4_7
10. Лобузін К. Меморіальна електронна колекція «Т. Г. Шевченко» у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 5. С. 46–50. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_5_11
11. Лобузін І., Перенесієнко І. Електронні колекції українці у веб-середовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 324–336. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2020_25_23.
12. Перенесієнко І. Предметні рубрики колекції «Сковородіана» в електронній бібліотеці «Україніка». *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації*: матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів академій наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2020. С. 220–224. Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1020>
13. Вощенко О. Оприлюднення матеріалів спецфондів у форматі електронних колекцій (на прикладі розробки е-колекції «Репресована літера-

тура»). *Рукописна і книжкова спадщина*. 2022. №. 28. С. 421–436. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004244>

14. Лобузин І. Організація онлайнових електронних колекцій Українки. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2020 р.) . НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2020. С. 195–200.

15. Монич Л. Літературно-художні журнали в українському медіа просторі. Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1010>.

16. Житецький І. П. «Киевская старина» сорок років тому // За сто літ. 1928. Т. 29. № 3. С. 125–146.

17. Левицька О. Літературно-художні часописи в сучасному літературному дискурсі [Електронний ресурс]. *Книгобачення*. Режим доступу: <http://knyhobachennia.net/?category=10&article=327>.

18. Півторадні В. І. Українська література перших років революції. Київ: Радянська школа, 1968. 158 с.

References for § 3.3

1. Ivanova, O. (2010) *Literaturno-mystetska periodyka v sotsialno-komunikatsiynomu prostory Ukrayiny pochatku 21 st.* [Literary and Artistic Periodicals in the Social and Communication Space of Ukraine in the Beginning of the 21st century]. Extended abstract of PhD dissertation (Social communications). T. G. Shevchenko Kyiv National University. Kyiv. [in Ukrainian].

2. Bernshteyn, M.D. (1959) *Zhurnal “Osnova” i ukrayins’kyy literaturnyy protses kintsya 50–60-kh rokiv XIX st.*) [“Osnova” magazine and the Ukrainian literary process of the late 1950s and 1960s.]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Fedchenko, P. M. (1969) *Presa ta yiyi poperednyky : istoriya zarodzhennya ta osnovni zakhodnirnosti rozvytku* [The press and its predecessors: the history of its origin and the main patterns of development]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Doroshenko, I.I. (1965) *Ukrayins’ka zhurnalistyka i krytyka druhoyi polovyny XIX st.* [Ukrainian journalism and criticism of the second half of the 19th century.] Kyiv [in Ukrainian].

5. Volobuyeva, A. (2015) Tematychni osoblyvosti literaturno-khudozhnikh vydan' Kyyyeva 1918–1941 rr. [Thematic peculiarities of literary and artistic publications of Kyiv 1918–1941]. *Zhurnalistyka – Journalism*, 14, 514.

6. Reva, L. H. (2011) Literaturno-khudozhnya periodyka: istoryko-krytychnoyy eskiz . [Literary and artistic periodicals: historical and critical sketch]. *Innovatsiyi. Nauka Ukrayiny u svitovomu informatsiynomu prostori – Innovations. Science of Ukraine in the global information space*, 5, 49–58. Kyiv: Akademperiodika. [in Ukrainian].

7. Opryshko, T. S. (2015) Ukrayins'ka literaturno-khudozhnya periodyka 20-kh – pershoyi polovyny 30-kh rokiv XX stolittya: dzhereloznavchyy ta istoriohrafichnyy aspekt. [Ukrainian literary and artistic periodicals of the 20s – the first half of the 30s of the 20th century: source studies and historiographic aspects]. *Bibliotechnyy visnyk – Library Bulletin*, 1, 27–32.

8. Orlyk, O. (2009) Zhurnal'ni vydannya 20–30-kh rokiv XX stolittya yak dzherelo doslidzhennya vydavnychoyi spravy v Ukrayini . [Journal publications of the 20s–30s of the 20th century as a source of research on the publishing business in Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 6, 37–40.

9. Shekera, P. I. (2021) Ukrayins'ki literaturno-khudozhni zhurnaly 1920–1930-kh rr. u fondakh Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho . [Ukrainian literary and artistic journals of the 1920s–1930s in the funds of Vernadsky National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyy visnyk – Library Bulletin*, 4, 48 – 49.

10. Lobuzina, K. (2014) Memorial'na elektronna kolektsiya «T. H. Shevchenko» u Natsional'niy bibliotetsi Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho. [Memorial electronic collection “T. G. Shevchenko” in the Vernadsky National Library of Ukraine] *Bibliotechnyy visnyk – Library Bulletin*, 5, 46 – 50.

11. Lobuzin, I., Perenesiyenko, I. (2020) Elektronni kolektsiyi ukrayiniky u vebseredovyshchi: orhanizatsiya ta tekhnolohiya formuvannya resursiv rukopysnykh ta knyzhkovykh dzherel u Natsional'niy bibliotetsi Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho . [Electronic collections of Ukrainian literature in the web environment: organization and technology of resource formation of manuscript and book sources in the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrayiny – Manuscript and book heritage of Ukraine*, 25, 324–336.

12. Perenesiyenko, I. (2020) Predmetni rubryky kolektsiyi «Skovorodiana» v elektronniy bibliotetsi «Ukrayinika» [Subject headings of the “Skovorodiana” collection in the “Ukrainika” electronic library]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiya. Rozvytok bibliotechno-informatsiynoho potentsialu v umovakh tsyfrovizatsiyi : mater. Mizhnar. nauk. konf. (Kyyiv, 6–8 zhovt. 2020 r.) – Library. Science. Communication. Development of library and information potential in conditions of digitization: Mater. International of science conf. (Kyiv, October 6–8, 2020).* Kyiv, 220–224. [in Ukrainian].

13. Voshchenko, O. (2022) Oprylyudnennya materialiv spetsfondiv u formati elektronnykh kolektsiy (na prykladi rozrobky e-kolektsiyi «Represovana literatura») [Publication of materials of special funds in the format of electronic collections (on the example of the development of the e-collection “Repressed Literature”)]. *Rukopysna i knyzhkova spadshchyna – Manuscript and book heritage.* 28, 421–436.

14. Lobuzin, I. (2020) Orhanizatsiya onlaynovykh elektronnykh kolektsiy Ukrayiniky [Organization of online electronic collections of Ukrainika]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiya. Rozvytok bibliotechno-informatsiynoho potentsialu v umovakh tsyfrovizatsiyi : mater. Mizhnar. nauk. konf. (Kyyiv, 6–8 zhovt. 2020 r.) – Library. Science. Communication. Development of library and information potential in conditions of digitization: Mater. International of science conf. (Kyiv, October 6–8, 2020).* Kyiv, 195–200. [in Ukrainian].

15. Monych, L. Literaturno-khudozhni zhurnaly v ukrayinskomu media prostori [Literary and Artistic Magazines in the Ukrainian Media Space]. Retrieved from <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1010>.

16. Zhytetsky, I. P. (1928) «Kyevskaia staryna» sorok rokiv tomu [“Kyevskaia staryna” forty years ago]. *Za sto lit [For a hundred years]* (Vol. 29, № 3, pp. 125–146). Kharkiv. [in Ukrainian].

17. Levytska O. Literary and artistic magazines in the modern literary discourse. *Book vision.* URL: <http://knyhobachennia.net/?category=10&article=327>.

18. Pivtoradni, V. I. (1968) Ukrayinska literatura pershykh rokiv revolyutsiyi [The Ukrainian literature of the first years of the revolution]. Kyiv. [in Ukrainian].

§ 3.4. Е-колекція «Репресована україніка» НБУВ як інтегрована цифрова колекція національної книжкової спадщини

Олена Вощенко

Історична колекція «Реабілітована література» – один із цінних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. За походженням це частина колишнього спецфонду НБУВ – масиву заборонених радянською цензурою видань. Згідно з даними відділу наукового опрацювання основного фонду, колекція налічує 14 187 одиниць зберігання (понад 10 тисяч шифрів, тобто окремих видань). Її було сформовано фахівцями НБУВ упродовж 1991–1996 років, найінтенсивніше в 1992–1993-му. Самі матеріали відкладалися приблизно 60 років (не пізніше ніж 1928 – кін. 1980-х). За складом це книги та періодика різними мовами з різних галузей знань, опубліковані в різних країнах від середини ХІХ ст. до орієнтовно 1970-х. Значна їх кількість належить до книжкових пам'яток. Йдеться про першовидання та прижиттєві видання знакових представників української науки та культури (зокрема, письменників Розстріляного відродження), конволюти, виготовлені на замовлення для їхніх особових бібліотек, видання до 1917 р. та часів Української революції 1917–1921 рр., нелегальні брошури політичних партій, локальні часописи, породжені бурхливими подіями ХХ ст., що встигли вийти всього в кількох номерах тощо. Вагома частка одиниць фонду мають ознаки унікальності: збереженість в одному-двох примірниках (взято до уваги репертуар усіх публічних установ України), наявність провенієнцій та маргіналій, власницьких знаків. Вищеназвані ознаки дають підстави вважати це зібрання, використовуючи термінологію Г. Ковальчук, колекцією – книжковою пам'яткою [8, с. 192].

Зважаючи на її культурно-історичну та книгознавчу цінність, із 2020 року фахівці відділу інформаційно-комунікаційних технологій НБУВ у тісній взаємодії з фахівцями відділів комплексного опрацювання документів, оцифрування та частково наукової організації основного фонду здійснюють дослідження, цифровізацію та оприлюднення у вільному онлайн-доступі одиниць зберігання із колекції «Реабілітована література».

Опрацювання, а надто діджиталізацію такого великого зібрання можливо реалізовувати лише поетапно, визначивши пріоритети. Спершу було

створено електронну колекцію «Репресована література», яка охоплює тематичний блок «Українська художня література». Він найуніверсальніший за змістом (на відміну від груп вузькогалузевих видань), тобто гіпотетично може зацікавити найбільш широке коло користувачів. Станом на грудень 2025 року електронна колекція «Репресована література», створена на платформі е-бібліотеки «Україніка» з матеріалів бібліотечної колекції «Реабілітована література», налічує 575 повнотекстових копій видань української художньої літератури [6]. Серед них майже повний перелік першовидань та прижиттєвих видань М. Хвильового та А. Любченка, а також твори В. Кузьмича, М. Галич, М. Івченка, В. Атаманюка та інших представників Розстріляного відродження – нерідко з автографами; альманахи початку ХХ ст.; книги з обкладинками чи ілюстраціями В. Кричевського, бойчукістів В. Седляра й О. Рубана та ін. відомих художників; примірники з власницькими знаками Б. Грінченка, О. Левицького, Я. Степенка, В. Степаненка та ін. Відповідно до розроблених критеріїв першочергового оцифрування [4], на сьогодні створено електронні копії всіх пріоритетних видань цього тематичного блоку. Електронна колекція продовжує поповнюватись окремими одиницями, віднайденими в процесі дослідження фонду *de visu*.

На першому етапі цифровізацію колекції «Реабілітована література» здійснювали за тематичним принципом (рухаючись за систематичним каталогом). Проте у зв'язку з потенційною загрозою для книжкової культурної спадщини, яку несе військова агресія Росії проти України, стратегію було переорієнтовано на виявлення та збереження в електронному форматі найбільш цінних видань [3]. Пріоритетним сегментом закономірно обрано україніку. Так виникла концепція інтегрованої (або ж політематичної) електронної колекції «Репресована україніка» – упорядкованого за певними принципами зібрання цифрових копій найбільш цінних екземплярів україніки з колекції «Реабілітована література» незалежно від галузі знання [2]. Досвід організації попередньої електронної колекції, «Репресована література», виявився нерелевантним у двох ключових моментах:

- 1) механізм обробки бібліотечного фонду. Якщо українську літературу для створення електронної колекції «Репресована література» відбирали за систематичним каталогом історичної колекції «Реабілітована література», то каталогу чи бібліографічного покажчика україніки з цієї колекції поки що не існує;

2) рубрикація. Для монотематичної електронної колекції української літератури її було розроблено на основі поділу на жанри та хронології розвитку літературного процесу. Для політематичної потрібно шукати універсальні об'єднавчі точки.

Отже, організація інтегрованої електронної колекції поставила низку дослідницьких викликів. По-перше – визначення обсягу поняття україніки стосовно конкретного бібліотечного фонду, формування прикладних критеріїв для її відбору *de visu* та методології такого відбору. По-друге – установа критеріїв цінності примірників та пріоритетності їх оцифрування. По-третє – розробку рубрикації електронної колекції, яка б охоплювала масив видань із різних галузей знання і була б дієвим інструментом упорядкування матеріалу та користувацького пошуку.

Теоретичних узагальнень щодо організації електронних колекцій такого типу в українському науковому полі знайдено не було. Тож долати окреслені дослідницькі виклики доводилося здебільшого емпіричним шляхом, на основі спроб та імплементації найбільш ефективних рішень. Звісно, спираючись на загальну теоретичну базу в вивченні фундаментальних книгознавчих проблем, як-от визначення поняття україніки чи культурно-історичної цінності та ступеня рідкісності видань. Результатом поєднання цих двох підходів став наступний етап цифровізації цінної історичної колекції «Реабілітована література» та організація й регулярне поповнення інтегрованої електронної колекції книжкових пам'яток «Репресована україніка». Досвід налагодження відповідних процесів представлено далі.

Схема цифровізації бібліотечної колекції «Реабілітована література»

(вироблено на основі практичної апробації)

1. Виокремлення видань, належних до україніки, письмова фіксація їхніх бібліографічних описів (здійснює куратор проєкту).
2. Відбір найцінніших екземплярів (здійснює куратор проєкту).
3. Внесення їх до списку оцифрування на рік, виходячи з пріоритетності (здійснює куратор проєкту).
4. Внесення бібліографічних описів відібраних видань в акти на ретрокаталогізацію (здійснює куратор проєкту).
5. Замовлення у книгосховищі згідно з наданими актами (здійснюють фахівці відділу комплексного опрацювання документів).

6. Пошук у книгосховищі та видача примірників видань, включно з усіма наявними дублетами (здійснюють фахівці відділу організації та наукового опрацювання фондів).

7. Ретрокаталогізація отриманих примірників *de visu* (здійснюють фахівці відділу комплексного опрацювання документів).

8. Формування актів на оцифрування, аналіз фізичного стану примірників та розподіл відповідно до технічних можливостей сканерів (здійснює куратор проєкту).

9. Оцифрування (здійснюють фахівці відділу оцифрування).

10. Розміщення цифрових копій у вільному онлайн-доступі на платформі електронної колекції «Репресована україніка» електронної бібліотеки «Україніка», їхня рубрикація, систематизація, супровід предметними довідками та встановлення гіпертекстових зв'язків (здійснює куратор проєкту).

Обсяг поняття «україніка». Україніка, за класичним визначенням Т. Антонюк та Л. Дубровіної – це «національний довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних та друкованих джерел, створених в Україні та в інших державах, про Україну, її історію, економіку, культуру, що створюється на засадах обліку й акумуляції документальної спадщини українського народу» [1].

Історикиня Т. Палієнко наголошує на тому, що термін україніка в науковому дискурсі осмислювався в двох ключових вимірах: «перший (бібліографічний) трактував україніку як комплекс національних і зарубіжних видань про Україну; другий включав до цього поняття весь комплекс джерел, що стосувалися української історії та культури, передусім архівних» [9, с. 32]. Апелюючи до наведеного вище визначення Т. Антонюк та Л. Дубровіної, Т. Палієнко зазначає, що «більш широкий підхід включає <...> також документи, створені українцями, які зробили значний внесок у світову культуру» [9, с. 32]. Ураховуючи ці теоретичні підвалини, під українікою в контексті історичної колекції «Реабілітована література» доцільно розуміти сукупність друкованих джерел (на відміну від архівних і рукописних, яких ця колекція не містить), опублікованих в Україні та за її межами як українською, так і іншими мовами, що розповідають про Україну, її історію, культуру, економіку та інші аспекти розвитку.

Методологія відбору. Виокремлення україніки здійснюється куратором проєкту шляхом фронтального перегляду (шифр за шифром і примір-

ник за примірником) *de visu* усього вмісту колекції (безпосередньо у відділі зберігання фондів, а не за систематичним каталогом). Бібліографічні дані всіх примірників, належних до україніки, фіксуються у відповідному реєстрі за такими категоріями : 1) видання до 1917 року; 2) видання 1917–1922 років; 3) видання після 1922 року.

Критерії відбору. На практиці пошук україніки серед різноманітного зібрання літератури вимагає системи конкретизованих критеріїв для атрибуції суперечливих випадків. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського існує історична традиція прикладного виокремлення україніки. У 1922 році в тодішній Всенародній бібліотеці України почав діяти відділ україніки, який очолив Петро Стебницький. В архіві НБУВ зберігся машинопис його інструкції про виокремлення екземплярів для цього відділу як із основного фонду бібліотеки, так і з нових надходжень. Наводимо документ повністю за публікацією Л. Дубровіної та О. Степченко :

«1. Всі друковані твори на всіх мовах, що мають предметом Україну –

а) етнографічну, себто український народ у всіх його галузях і в усіх його оселях на корінній території і в колоніях;

б) географічну, себто територію, яку переважно заселяє український народ (з Кримом включно). Прим[ітка]. Сюди належить література про інші народи, що живуть чи жили на цій території в їх історичному зв'язку з Україною; про історичні події, що мали на ній місце хоч би й без зв'язку з українською історією (напр[иклад], чужі війни) і т.і.;

в) державну, себто землі і народи, що етнографічно і географічно не зв'язані з Україною, а проте належать або колись належали до Української держави, – і то за час цієї приналежності (напр[иклад], здобутки великокнязівської чи литовської доби).

2. Вся література, друкована українською мовою, без огляду на зміст і місце видання.

3. Всі твори діячів українського письменства, української історії та культури, без огляду на мову і зміст (напр[иклад], польська публіцистика Ів[ана] Франка або писання Богд[ана] Кістяковського про методологію права). Прим[ітка]. Само тільки українське походження автора не є причиною прилучення книжки до відділу *Ucrainica*, коли вона не відповідає умовам п. п. 1 та 2-му.

4. Всі переклади з української мови або з писаних іншими мовами творів українських письменників та діячів.

5. Всі видання всяких установ на території України – державних, земських, громадських тощо як минулого часу, так і сучасних, без огляду на мову і зміст.

6. Вся чужомовна белетристика, що своїм змістом чи сюжетом торкається України в етнографічному, географічному або державному розумінні.

7. Портрети, малюнки, гравюри й інші графічні твори, що своїм змістом відповідають п. 1 цієї програми.

8. Музичні видання – народні мелодії, твори українських композиторів, твори композиторів чужоземних, писані на теми з історії та життя України або під впливом української музики, фонограми українського співу та музичних композицій» [5, с. 277–278].

Сформульовані видатним вченим, ці критерії не втратили актуальності (поняття ж україніки не зазнало відчутних змін). Тому сьогодні вони можуть бути використані як основа відбору україніки для оцифрування серед книжкових пам'яток сер. XIX – XX ст. На сучасному етапі науковці відділу зарубіжної україніки НБУВ визначили основні категорії документів україніки (зарубіжної) таким чином:

- 1) за мовною ознакою;
- 2) за авторською ознакою (твори друку авторів-українців);
- 3) за змістом (документи про Україну та народи, що її населяють);
- 4) за державно-територіальною ознакою [12, с. 5].

Процес виокремлення україніки з історичної колекції «Реабілітована література» спирається на окреслену наукову традицію НБУВ. Проте має і свою специфіку, зумовлену як матеріалом, так і кінцевою метою – оцифруванням. Тому принципи, що будуть викладені далі, не позиціонуються як універсальні критерії визначення україніки. Вони узагальнюють практичний досвід, здобутий під час опрацювання *de visu* книжкових пам'яток сер. XIX – XX ст. із конкретної історичної колекції, висвітлюють складні випадки атрибуції таких видань до україніки і можуть бути використані як довідкове джерело для схожих прикладних операцій із бібліотечним фондом.

Щоб пришвидшити опрацювання великої колекції (здійснюване, до того ж, однією людиною), виокремлення україніки *de visu* відбувається двома етапами. Перший – за вихідними даними примірників, тобто без аналізу

їх змісту. Видання однозначно належить до україніки (прикладі видань із колекції «Реабілітована література» подано курсивом), якщо:

I. Мова тексту – українська, незалежно від історичного етапу її розвитку чи варіанту правопису, безвідносно до автора, змісту та країни публікації: *Левицький М. Петрусивъ сонъ : оповідання. С.-Петербург: Тип. уч. глух., 1906. 23 с. (Благотворительное общество издания общепользных и дешевых книг ; №44); Гренджа-Донський В. С. Квіти з терньом : поезії [переднє сл. В. Пачовський]. Ужгород: Накладом автора, 1923. 79 с.; До всіх організацій, комітетів та окремих членів партії : Лист до Партії члена Ц. К. Л. Ковальова. Москва : Укр. Комуністична Партія (боротьбистів), 1919. 7 с. Цей пункт включає і всі переклади українською: *Морозова Е. Я. Організація праці в колгоспах / пер. з рос. О. Оліячук. [Ростов над Доном] : Північний Кавказ, 1932. 71 с.**

II. Мова тексту – не українська, проте:

1) автор(-ка) тексту безсумнівно пов'язаний(-а) з українським культурно-історичним (науковим і т. д.) контекстом (Марко Вовчок, В. Винниченко та сотні ін. упізнаних постатей): *Скрипник Н. Уголовная политика советской власти. Харьков : Юр. НКЮ издательство, 1924. 72 с.*

2) видання висвітлює діяльність персоналії, безсумнівно пов'язаної з українським культурно-історичним (науковим і т. д.) контекстом: *Краткий обзор работ профессора К.П.И. и К.С.Х.И. Е. В. Оппокова в области гидрологии и мелиорации с 1884 по 1924 г. и список печатных трудов с 1899 по 1926 г. Киев, 1927. 22 с.;*

3) видання є перекладом іноземною мовою тексту (-ів) персоналії, безсумнівно пов'язаної з українським культурно-історичним (науковим і т. д.) контекстом: *Любченко А. В тьмната стая. М.; Харьков ; Минск: Центриздат, [193-]. 23, [1] с. (Библиотека за малограмотните)* (переклад твору А. Любченка «Із темного передпокою» болгарською мовою);

4) у заголовку / підзаголовку є пряма вказівка на те, що зміст видання стосується України, а саме:

а) означення «український», «малоросійський», «український радянський» тощо: *Украинская жизнь. Ежемесячный научно-литературный и общественно-политический журнал. № 5-6. Год издания четвертый. Москва, 1915. 136 с.;*

б) історичні назви Української держави на різних етапах її розвитку: *Рафес М. Г. Накануне падения Гетманичины (изъ переживаний 1918 года). Киевъ, 1919. 96 с.; Кистяковский В. В. Рабочая книжка по географии. Ч. 1. Краеведение и география Укр. Соц. Советской республики. б[ез] г[орода]: Гос. изд-во Украины – Гос. изд-во Р. С. Ф. С. Р., 1928. 133 с.;*

в) назви населених пунктів, ін. географічні назви в межах території України станом на 1991 рік та похідні від них: *Марти Ю. Путеводитель по керченским древностям. Керчь, 1926. 60 с.; Письменный Я. Киев-Памир. ЦК КП(б)У «Комунист» : Киев, 1935. 110 с.;*

г) назви установ, організацій, партій і т. д., що функціонували в межах території України станом на 1991 рік: *XV лет Одесской Пехотной Школы им. т. Якира. Одесса: 1934. 47 с.*

5. Серед основних членів редакційно-видавничої команди (перекладач, автор передмови чи / і післямови, художник-оформлювач, в окремих випадках, якщо йдеться про найбільш знакових постатей – редактор, упорядник, автор приміток; але не коректор чи верстальник) є діяч(-ка) / діячі, безсумнівно пов'язані з українським культурно-історичним (науковим, і т. д.) контекстом – безвідносно до решти критеріїв: *Производственная пропаганда : Сборник (Материалы к X съезду Р. К. П.) / ред. и предисл. Е. Григорука. Киев : Государственное из-во, 1921. 63 с.* (Євген Григорука – один із зачинателів видавничої справи в Україні радянської доби, поет).

6. Видання, на яких збереглися шифри відділу україніки НБУВ, ліквідованого в 1934 році – літери AU, BU, CU та цифри. Оцифрування таких видань як україніки продовжить бібліотечну традицію та відновить історичну справедливість, знову зібравши примусово розпорошений за доби тоталітаризму фонд, але вже в електронному форматі.

Отже, більшість видань можна атрибутувати вже на першому етапі огляду – за вихідними даними, зазначеними на обкладинці та титульному аркуші. Це стосується і видань іноземними мовами, заголовки яких чітко вказують на відсутність зв'язку з українікою (напр.: *Цанава Л. Усенародная партизанская вайна у Беларусі. Ч. I. Мінск, 1950*). Проте належність / не належність до україніки деяких екземплярів іноземними мовами не очевидна. Тому другому етапу огляду (включає аналіз змісту та залучення довідкових джерел) підлягають насамперед видання:

1) опубліковані іноземною мовою (найчастіше – російською) в межах території України станом на 1991 рік;

2) опубліковані іноземною мовою (найчастіше – російською) будь-де, якщо: а) їхні заголовки вказують на державні чи територіальні утворення (Велике Князівство Литовське, Російська імперія, Радянський Союз тощо) та події (так звана громадянська війна, Друга світова, загальносоюзні з'їзди письменників чи партійців, і т. д.), що мають стосунок до України;

б) якщо стосунок автора до українського контексту потребує перевірки. До україніки належать такі:

За пунктом 1: зміст яких стосується України (*Рабинович Я. И. Мысли и впечатления. Издание автора. Черниговъ : Типография Г. М. Веселой, 1911. 18 с.* (укінці книги вказано місце написання – «г. Козелець, Черниговской губернии», відповідно, текст є цікавим зрізом ставлення до «єврейського питання» в тогочасному українському суспільстві); *Кельман Е. И. Производительные силы и право : социально-правовой очерк. Киев, 1925. 53 с.* (у передмові автор вказує, що розглядає українські реалії);

За пунктом 2: а) якщо видання містить окремий розділ або не менше 5-10 сторінок інформації про Україну (у разі якщо дані не загальнопоширені, а унікальні чи особливо важливі в контексті епохи, галузі людської діяльності тощо), або тексти постатей, пов'язаних з українським контекстом (чи матеріали про них): *Одинадцать союзных советских социалистических республик. Москва : ОГИЗ, 1938. 126 с.* (є розділ про УРСР); *Гражданская война в худ. прозе / сост. Левин Н. и Троцкий И. Ленинград, 1925. 191 с.* (вміщено твори І. Бабеля про південь України та його біографію; є тексти про Кубань та про взяття Перекопу); примітка: видання, де про Україну згадано побіжно (напр., у двох-трьох абзацах), до уваги не беруться;

б) якщо автор видання належить до кількох культур, проте пов'язаний з українським контекстом (жив, тривалий час працював в Україні чи брав участь у будь-яких суспільних процесах) або з будь-якою етнічною спільнотою в Україні: *Бялик Х. Н. Песни и поэмы / Авториз. переводъ съ еврейскаго языка и введение Вл. Жаботинскаго. СпБ., 1911. 206 с.* Хаїм Бялик – поет, один із провідних діячів єврейського руху в Україні ХХ ст.; уродженець України, певний час навчався і працював в Одесі.

Таким чином, визначення україніки з колекції «Реабілітована література» спирається на синтез наукової традиції НБУВ, перегляду великих масивів видань *de visu* та здійснення дослідницького пошуку.

Відбір серед виокремлених екземплярів україніки рідкісних та цінних книжкових пам'яток здійснюється *de visu* згідно з Порядком відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання, затвердженим Наказом Міністерства культури України № 437 від 14.06.2016 [10]. У реєстр україніки до 1922 року видання (включно) доцільно вносити бібліографічні описи, додаючи стислий книгознавчий аналіз (особливості власницьких знаків, наявність інскриптів та маргіналій, прізвища авторів обкладинок та ілюстрацій, стан збереження). З метою раціонального використання часу та людського ресурсу україніку після 1922 року видання, яка не підпадає під критерії Порядку відбору, затвердженого Міністерством культури та не становить особливої цінності (радянські пропагандистські матеріали, брошури з ведення сільського господарства тощо) варто фіксувати лише за шифрами (без бібліографічних описів та розширених приміток).

Розподіл відібраних екземплярів за пріоритетністю для оцифрування. Формування плану оцифрування. Для оцифрування найбільш пріоритетними доцільно вважати: 1) україніку до 1917 року; 2) періоду 1917–1922 років. Бібліографічні описи таких видань вносяться в план оцифрування на наступний рік. Його обсяг розраховує куратор проєкту на основі виконання плану за поточний рік та можливостей відділу оцифрування – потужностей сканувальної техніки, людського ресурсу тощо – і узгоджує з відповідним підрозділом. План оцифрування на наступний рік укладає куратор проєкту до середини грудня поточного року на основі дослідження *de visu* колекції «Реабілітована література», здійснюваного впродовж року. Поданий план затверджує вчена рада бібліотеки. З початку нового календарного року куратор проєкту поступово вносить відібрані екземпляри в акти на ретрокаталогізацію залежно від пріоритетності й подає у відділ комплексного опрацювання документів.

Ретрокаталогізація передбачає складання бібліографічних описів примірників *de visu* та введення їх в електронний каталог НБУВ, присвоєння УДК. Також включає перевірку інвентарних номерів примірників за інвен-

тарними книгами, виявлення розбіжностей та неточностей у картках генерального каталогу тощо.

Оцифрування здійснюється фахівцями відповідного відділу й передбачає:

- а) сканування;
- б) обробку сканів сторінок за допомогою спеціальних програм;
- в) створення PDF-файлів;
- г) внесення всіх метаданих (зокрема, експорт бібліографічних описів з е-каталогу НБУВ, зроблених у межах ретрокаталогізації фахівцем відділу комплексного опрацювання документів);

г) оприлюднення виготовлених електронних копій у базі даних «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини».

Труднощі процесу оцифрування полягають у тому, що нерідко книги мають незадовільний стан збереження, корінці занадто склеєні чи прошиті, власницькі знаки – вигорілі чи нечіткі, і для їхнього адекватного відображення потрібно робити скани окремих сторінок у кольорі чи скрупульозно обробляти їх за допомогою різноманітних програм. Звичайно, це вимагає значно більше часу, зусиль та фахових навичок, ніж «конвеєрне» сканування. Важливо підкреслити, що процес спрямований на створення не страхових копій, а призначених для користувача. Страхові копії мають вужче призначення – продублювати та зберегти в цифровій формі цінний оригінал документа, що радше розраховано на внутрішнє застосування в установі. Користувацькі електронні копії виготовляють у більш високій якості – із роздільною здатністю від 400 і вище dpi, що робить текст комфортним для тривалого опрацювання з монітора, а також зі збереженням маргіналій та нечітких власницьких знаків, відтворенням оригінальних кольорів оздоблення тощо.

Створення з отриманих цифрових копій електронної колекції «Репресована україніка» на платформі електронної бібліотеки «Україніка» НБУВ. Як і попередню електронну колекцію з матеріалів колишнього спецфонду НБУВ, електронне зібрання «Репресована україніка» структуровано за книгознавчими особливостями примірників, тематикою та хронологією. Проте, з огляду на представлення видань із різних галузей знань, неможливо звести до спільного знаменника етапи розвитку кожної з цих галузей. Тому за основу хронологічного поділу взято не зміст, а дату видання

примірника. Згідно з пунктами 3 і 4 Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання, книжковими пам'ятками вважаються українські видання до 1922 року включно, а також окремі видання періоду 1923–1945 років, які мають культурно-історичну цінність – зокрема, заборонені цензурою, прижиттєві, із власницькими знаками та провенієнціями тощо [10]. Спираючись на ці критерії, рубрикація е-колекції «Репресована україніка» за хронологією має такий вигляд:

- 1) видання до 1917 року;
- 2) видання 1917–1922 років;
- 3) видання 1923–1945 років;
- 4) видання після 1945 року.

Відповідно, у перших трьох категоріях користувачі мають змогу ознайомитися із книжковими пам'ятками. Інформацію про це зафіксовано в описі е-колекції.

Рубрикація за тематикою в загальних рисах зорієнтована на розділи УДК, зокрема в послідовності тематичних рубрик та частково їх назвах. Проте доцільно підкреслити, що йдеться лише про тематичне групування е-документів задля зручності навігації, а не нормативну бібліотечну класифікацію. Тому формулювання рубрик та підрубрик покликане відобразити специфіку книжкової колекції «Реабілітована література», а не дублювати структуру УДК. Так, одними з найцінніших масивів колекції є видання українських політичних партій – дореволюційних і 1917–1921 років; видання часів Української революції 1917–1921 років, що з різних, інколи протилежних ідеологічних позицій тлумачать українську національну ідею та національне питання; праці ідеологів українського націонал-комунізму — В. Шахрая, С. Мазлаха, О. Шумського та інших, які після репресій їхніх авторів, ясна річ, опинилися у спецфондах, зокрема у спецфонді НБУВ. Тому рубрика «Політологія» містить підрубрики «Видання політичних партій. Пропагандистські матеріали», «Національна ідея. Національне питання» та «Націонал-комунізм». Варто зазначити, що в колекції дуже широко представлені пропагандистські матеріали КП(б)У різних періодів, які потенційно можуть бути цікаві історикам та політологам. Тому є підстави вважати доцільною окрему рубрику для їх відображення («Видання політичних партій. Пропагандистські матеріали»). Ще одна особливість

українського книговидання періоду СРСР – велика кількість сільськогосподарської та технічної літератури. Навіть такі, на перший погляд, нейтральні та аполітичні видання систематично накопичувалися на полицях спецфондів – як наслідок репресій проти авторів текстів чи передмов. Дуже часто причиною вилучення книг ставали вміщені в них обов’язкові для тих часів фотографії та панегірики партійним діячам – після того, як ці діячі зазнавали публічного осуду з подальшою люстрацією. Зважаючи на значний масив видань господарчої тематики, вбачається доцільною рубрика «Народне господарство» з підрубриками «Сільське та лісове господарство» та «Промисловість. Техніка. Інженерна думка».

Щодо стандартної бібліотечної рубрикації, то для кожного е-документа в е-бібліотеці «Україніка» (частиною якої є е-колекція «Репресована україніка») передбачені систематизація на основі скороченого Рубрикатора НБУВ [11] та предметизація (додавання предметних рубрик). Тому внутрішня рубрикація е-колекції є засобом узагальненого структурування найбільш поширених груп матеріалів і не покликана дублювати структуру УДК чи карткового каталогу книжкової колекції «Реабілітована література».

Отже, внутрішня рубрикація е-колекції «Репресована україніка» за тематикою наразі має такий вигляд:

Довідкові видання

Релігія. Теологія

Економіка

Держава та право

Політологія

- Видання політичних партій. Пропагандистські матеріали
- Національна ідея. Національне питання
- Націонал-комунізм

Українська діаспора

Освіта й педагогіка

- Навчальні матеріали

Етнографія. Фольклор. Фольклористика

Народне господарство

- Сільське та лісове господарство
- Виробництво. Техніка. Інженерна думка

Літературознавство

Мовознавство

Культура. Культурологія. Мистецтво

Географія

Історія

- Історія України
- Всесвітня історія

Біографічні матеріали

Періодичні видання

Рубрикацію за книгознавчими особливостями примірників реалізовано в таких категоріях:

Рідкісні примірники

- Примірники із провенієнціями
- Примірники із власницькими знаками
- Видання з оформленням відомих художників
- Конволюти [7].

Усі рубрики електронного ресурсу повинні бути клікабельними й містити контент. Тому наразі у структурі е-колекції «Репресована україніка» відображено лише ті рубрики, які вже містять е-документи чи поповняться ними найближчим часом відповідно до плану оцифрування. Інструменти рубрикування дозволяють додавати нові рубрики синхронно з цифровізацією колекції «Репресована література», і, відповідно, розширенням тематичної різноманітності е-колекції «Репресована україніка».

Отже, з метою збереження найбільш цінних книжкових пам'яток в умовах потенційної загрози, яку несе з собою повномасштабне вторгнення Росії в Україну, стратегію опрацювання колекції – книжкової пам'ятки «Реабілітована література» було переорієнтовано з тематично-галузевої (за систематичним каталогом) на фронтальний пошук *de visu* та подальше оцифрування рідкісної україніки (не залежно від галузі знання). Результатом стало вироблення нових підходів до опрацювання бібліотечного фонду та організація інтегрованої електронної колекції «Репресована україніка» на платформі електронної бібліотеки «Україніка» НБУВ. Механізм відбору україніки для електронної колекції ґрунтується на науковій традиції НБУВ (П. Стебницький, Л. Дубровіна, Т. Антонюк, теоретичні напрацювання відділу україніки) в симбіозі з емпіричним досвідом вивчення зібрання «Реабілітована література» та з огляду на ресурс відділу оцифрування. Найбільш

значним дослідницьким викликом в організації інтегрованої електронної колекції україніки з колишнього спецфонду НБУВ доцільно назвати розробку рубрикації, яка б забезпечила упорядкування різномірного документального масиву та ефективний користувацький пошук.

У внутрішньому структуруванні інтегрованих електронних колекцій вбачається логічним орієнтуватися на УДК чи картковий каталог відповідної книжкової колекції. Проте дублювати їх не обов'язково. Практика показує, що формулювання рубрик та підрубрик повинно якнайповніше відображати специфіку та тематичну різноманітність конкретної електронної колекції. Якщо вона складається переважно із книжкових пам'яток, то при розробці рубрикації варто враховувати не лише тематичний критерій, а й хронологію та книгознавчі особливості примірників. Внутрішню рубрикацію електронної колекції вбачається доцільним доповнювати стандартною бібліотечною рубрикацією кожного її електронного документа (систематизацією та предметизацією), якщо це дозволяють технічні інструменти електронного ресурсу.

Список бібліографічних посилань до § 3.4

1. Антонюк Т., Дубровіна Л. Україніка // Енциклопедія історії України. Том «Україна – Українці». Кн. 2 / Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2019. С. 519–522.

2. Вощенко О. Стратегія збереження в електронному форматі рідкісної та цінної україніки з колекції «Реабілітована література» Національної бібліотеки України імені В. Вернадського // Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір: Том 1 : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 8–10 жовтня 2024 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О. М. Василенко, відп. секр. М. В. Іванова. Київ, 2024. С. 242–245. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004933>

3. Вощенко О. Проект з оцифрування спецфонду в умовах повномасштабного вторгнення: досвід адаптації (на прикладі е-колекції «Репресована література» Національної бібліотеки України імені В. Вернадського) // Короленківські читання 2023 «Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни» : матеріали XXVI Всеукр. онлайн. наук.-практ. конф., м. Харків, 25–26

жовт. 2023 р. / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО «Укр. бібл. асоц.»; [редкол.: Н. В. Петренко (голова) та ін.]. Харків, 2024. С. 234–239. URL: <https://archive.org/details/korolenkivskichytannja-2023-new-file/page/234/mode/2up>

4. Вощенко О. Критерії оцифрування колекції «Реабілітована література» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 3–5 жовтня 2023 р.) / відп. ред. О. М. Василенко ; відп. секр. М. В. Іванова. Київ: НБУВ, 2023. С. 206–210. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0004726.pdf

5. Дубровіна Л., Степченко О. Концепція книжкового фонду українки П. Я. Стебницького // Рукописна та книжкова спадщина України. 2003. Вип. 8. С. 273–283. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000749>

6. Електронна колекція «Репресована література» [Електронний ресурс] // LibNAS. Library Portal of National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col0000020024>

7. Електронна колекція «Репресована українка» [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col0000027685>

8. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. Київ, 2004. 644 с.

9. Палієнко Т. Полоніка та українка в історичній ретроспективі й сучасному науковому, архівному і культурному дискурсах // Архіви України. 2025. № 2. С. 29–57. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/279/242>

10. Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання від 8 липня 2016 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України [офіц. сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#n14>

11. Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант / К. В. Лобузін, С. В. Галицька та ін.; відп. ред. К. В. Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 570 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002131>

12. Бібліографічні джерела зарубіжної україніки (друга половина XIX – початок XXI століття). Матеріали до бібліографії : наук.-допоміж. покажч. / [упоряд. В. Березкіна]. Київ, 2019. 241 с.

References for § 3.4

1. Antoniuk, T., & Dubrovina, L. (2019). *Ukrainika*. In *Encyclopedia of the History of Ukraine*, Vol. “Ukraine – Ukrainians”, Book 2 (pp. 519–522). Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. Naukova Dumka.

2. Voshchenko, O. (2024). *Strategy for preserving rare and valuable Ukrainika in electronic format from the “Rehabilitated Literature” collection of the Vernadsky National Library of Ukraine*. In *Library. Science. Communication. Integration into the international library space*, Vol. 1: Proceedings of the International Scientific Conference (Kyiv, October 8–10, 2024) (pp. 242–245). National Academy of Sciences of Ukraine; Vernadsky National Library of Ukraine; Ukrainian Library Association. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004933>

3. Voshchenko, O. (2024). *Digitization project of the special collection under full-scale invasion: Experience of adaptation (on the example of the e-collection “Repressed Literature” of the Vernadsky National Library of Ukraine)*. In *Korolenko Readings 2023 “Libraries, archives, museums under wartime conditions”*: Proceedings of the XXVI All-Ukrainian Online Scientific and Practical Conference (Kharkiv, October 25–26, 2023) (pp. 234–239). Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine; V. G. Korolenko State Scientific Library of Kharkiv; Kharkiv State Academy of Culture; Ukrainian Library Association. <https://archive.org/details/korolenkivski-chytannja-2023-new-file/page/234/mode/2up>

4. Voshchenko, O. (2023). *Criteria for digitizing the “Rehabilitated Literature” collection of the Vernadsky National Library of Ukraine*. In *Library. Science. Communication. Current issues of preservation and innovative development of research libraries*: Proceedings of the International Scientific Conference (Kyiv, October 3–5, 2023) (pp. 206–210). NBUV. https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0004726.pdf

5. Dubrovina, L., & Stepchenko, O. (2003). *The concept of P. Ia. Stebnytskyi's Ukrainika book collection. Manuscript and Book Heritage of Ukraine*, (8), 273–283. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000749>
6. *Electronic collection "Repressed Literature"* [Electronic resource]. (n.d.). *LibNAS. Library Portal of the National Academy of Sciences of Ukraine*. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col00000020024>
7. *Electronic collection "Repressed Ukrainika"* [Electronic resource]. (n.d.). *Vernadsky National Library of Ukraine*. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col00000027685>
8. Kovalchuk, H. I. (2004). *Book monuments (rare and valuable books) in library collections*. 644 pp.
9. Paliienko, T. (2025). *Polonica and Ukrainika in historical retrospective and in contemporary scholarly, archival, and cultural discourse. Archives of Ukraine*, (2), 29–57. <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/279/242>
10. *Procedure for selecting manuscript books, rare and valuable editions for the State Register of National Cultural Heritage* (2016, July 8). [Electronic resource]. *Verkhovna Rada of Ukraine (official website)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#n14>
11. Lobuzina, K. V. (Ed.), Halytska, S. V., & others. (2016). *NBUV Classifier: Abridged version*. Vernadsky National Library of Ukraine. 570 pp. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002131>
12. Berezkina, V. (Comp.). (2019). *Bibliographic sources of foreign Ukrainika (second half of the 19th – early 21st century). Materials for bibliography: A scientific auxiliary index*. 241 pp.

Висновки до Розділу 3

Аналіз провідних проєктів цифрової гуманітаристики в Європі свідчить про успішне завершення ними етапу введення в науковий обіг оцифрованих ресурсів і поточний пріоритет на впровадження інструментарію, придатного до аналітики великих мультимедійних даних із максимальною продуктивністю. Сервіси підтримки гуманітарних досліджень містять значну кількість інноваційних технологічних рішень для археографії, джерелознавства, кодикології, лексикографії, палеографії, просопографії тощо, дозволяють досягати вагомих наукових результатів в архівній, бібліотечній та музейній справі. Абсолютна більшість проаналізованих проєктів є корпоративними, до їх реалізації залучено фахівців наукових та культурних установ, бібліотек, програмістів, що в цілому відповідає мультидисциплінарному характеру розвитку науки на сучасному етапі.

Разом із тим, варто відзначити розпорошеність представлених на платформі EADH проєктів у царині цифрової гуманітаристики. Наявність великої кількості вузькопрофільних проєктів не підкріплене їхньою інтеграцією до спільного наукового ресурсу, відсутність уніфікованих системних рішень призводить до невпорядкованого представлення дослідницьких даних й лакун та/або дублювання в репрезентації інформації. Часто грантове фінансування проєктів має наслідком тривалу паузу в їх наповненні, справляє враження спорадичної активності, й подібний брак тягlosti підважує висновки та отримані результати досліджень. Для порівняння варто згадати провідний ресурс цифрової гуманітаристики, розроблений Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського – Цифрову бібліотеку історико-культурної спадщини, який відпочатку створювався на засадах інтегрованого представлення в єдиному вікні доступу всіх цифрових колекцій установи – рукописів, стародруків, газет, візуальних, картографічних, нотних документів тощо, й має на меті перманентний науковий супровід розміщених джерел інформації.

Відсутність інтегрованих рішень у проєктах цифрової гуманітаристики своєю чергою призводить до потреби розробляти щоразу нові інструменти та сервіси, кастомізовані під конкретну дослідницьку задачу, коли натомість можна було би спільно використовувати вже напрацьовані в попе-

редніх проєктах технологічні рішення або поставити за мету реалізувати поліфункціональний інструментарій.

Із рухом відкритої науки дисонує чимала кількість представлених на платформі EADH проєктів, доступних лише через корпоративну мережу. І якщо доступ до відкритих публікацій (вторинних даних) забезпечується редакційними політиками фахових видань, то про відкритість дослідницьких (первинних) даних часто не йдеться взагалі.

Упроваджений на досить високому рівні в європейських дослідницьких проєктах інструментарій штучного інтелекту, доповненої реальності та гейміфікації, попри потужний аналітичний функціонал роботи з великими даними, дескриптивний та атрибуційний потенціал, на поточному етапі не є повноцінним інструментом продукування знань, а скоріше зручним асистентом для їхньої трансляції. Маючи позитивний вплив на інтенсифікацію рутинних наукових процесів, штучний інтелект у дослідницьких проєктах не панацея, але важливий інструмент, що потребує уважного й компетентного застосування, що також підвищує експертну роль бібліотек в їхньому впровадженні.

Проведене дослідження дозволило виокремити низку цифрових інструментів відкритого доступу, придатних для впровадження бібліотеками України для розвитку колекцій історико-культурної спадщини. Констатовано спрямованість більшості проєктів цифрової гуманітаристики в Україні на збереження ресурсів без стратегії їхнього розвитку цифровим інструментарієм сучасної науки. Науковці використовують цифровий інструментарій на всіх етапах дослідження – пошуку й відбору інформації, аналітики даних, оформлення та візуалізації наукових результатів, наукометрії тощо. Спектр цифрових інструментів дослідження включає, але не обмежується репозитаріями даних, базами наукових публікацій, бібліографічними менеджерами, засобами реферування тексту, застосунками візуалізації та презентації даних, віртуальними асистентами, програмами аналітики науки та відстеження недоброчесних академічних практик (зокрема, плагіату та машинно згенерованого тексту). Стрімкий розвиток інформаційних технологій спричиняє якісну зміну інструментарію наукових досліджень. Упровадження до дослідницької практики застосунків штучного інтелекту сприяє інтенсифікації наукової роботи, і водночас потребує опанування нових цифрових компетенцій для етичного використання цих інструментів.

Компетентне використання цифрових інструментів досліджень у науковій роботі сприяє раціональному використанню людських та часових ресурсів. Місія бібліотек при цьому – забезпечити комплексний науково-методичний супровід використання засобів е-науки українськими вченими, впровадити цифрові інструменти дослідження та розвитку колекцій, що підвищить продуктивність та конкурентоспроможність української науки в цілому.

Стратегічними середньостроковими перспективами українських бібліотек мають стати:

- **інституційна модернізація** (створення лабораторій цифрової гуманітаристики при бібліотеках (аналог DARIAH Lab); розширення репозитаріїв національного рівня з відкритим API; інтеграція з європейськими інфраструктурами (DARIAH-EU, CLARIN, Europeana); участь у міжнародних проєктах з цифрового збереження спадщини;
- **цифрова освіта** (включення ДН-курсів у програми з бібліотекознавства, інформаційних наук, історії, філології; проведення воркшопів та хакатонів на базі бібліотек; розробка спільних дослідницьких курсів за участі бібліотекарів, архівістів і гуманітаріїв);
- **дослідницькі проєкти оновленого змісту** (формування корпусів з історичних джерел, адаптованих до цифрового аналізу; створення відкритих баз даних вікі-формату про українську культурну спадщину (на кшталт Wikidata); розробка цифрових мап та візуалізацій історичних, книжкових, рукописних артефактів; мультимодальні дослідження: поєднання тексту, зображення, звуку та геопросторових даних).

Реалізація цих планів напряму залежить від усунення структурних перешкод, серед яких назвемо: відсутність централізованої стратегії цифрової трансформації в бібліотечній галузі; недостатнє фінансування та технічне забезпечення для великих цифрових проєктів; кадровий дефіцит у сфері ДН-спеціалістів; обмежений й уповільнений обмін знаннями внаслідок атомізації наукового середовища, що особливо дається взнаки під час воєнного стану.

Українські бібліотеки, попри структурні й ресурсні обмеження, мають значний потенціал для розвитку цифрової гуманітаристики. Їхній перехід до ролі активних учасників наукової цифрової екосистеми можливий за умови інституційної підтримки, розбудови партнерських мереж, інвестицій у навчання та технічну інфраструктуру. У перспективі бібліотеки можуть

стати не лише сховищами культурної пам'яті, а й потужними учасниками генерації нових гуманітарних знань у цифрову епоху.

Електронна бібліотека «Україніка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського посідає важливе місце у формуванні національного цифрового простору гуманітарних досліджень. Його значущість зумовлена тим, що він інтегрує в єдиній системі широке коло матеріалів, пов'язаних із історією, культурою, наукою та духовною спадщиною України, забезпечуючи структурований доступ до репрезентативного комплексу джерел різного типу. У контексті цифрової гуманітаристики цей ресурс може бути розглянутий як фундаментальна складова інфраструктури, покликаної підтримувати дослідницькі практики, що ґрунтуються на принципах відкритості, інтероперабельності та використання цифрових методів аналізу.

«Україніка» виконує роль багатовимірної інформаційної середовища, у межах якого поєднуються бібліографічні, документальні, довідкові та фактографічні дані. Така багатокomпонентність створює умови для комплексного опрацювання джерел, що є необхідною передумовою застосування цифрових гуманітарних методологій. Стандартизоване представлення даних, уніфіковані підходи до опису документів, можливість їхнього тематичного та типологічного групування забезпечують аналітичний потенціал ресурсу, сприяючи розробленню цифрових моделей, побудові тематичних корпусів та просторово-часових дослідницьких реконструкцій.

У контексті сучасних тенденцій цифрової гуманітаристики ресурс «Україніка» виконує низку функцій, які виходять за межі традиційних бібліотечних практик. По-перше, він створює підґрунтя для формування відкритих даних про українську культурну спадщину, що може бути інтегроване в міжнародні інформаційні простори. По-друге, структура ресурсу придатна для використання інструментів автоматизованого аналізу — від текстового корпусного пошуку до алгоритмічного виявлення зв'язків між документами чи персоналіями. Це відкриває можливості для застосування лінгвістичної аналітики, візуалізаційних методів, мережевого моделювання та інших цифрових підходів, характерних для сучасних гуманітарних досліджень.

Крім того, «Україніка» сприяє формуванню національного сегмента цифрової інфраструктури науки, забезпечуючи не лише збирання та зберігання ресурсів, а й створюючи умови для міжінституційної співпраці.

Завдяки системному наповненню й постійному оновленню ресурс залишається актуальним інструментом для дослідників різних галузей гуманітаристики, які працюють із історичними, культурологічними, філологічними та соціальними питаннями.

Узагальнюючи, можемо стверджувати, що ресурс НБУВ «Україніка» органічно вписується в сучасний дискурс цифрової гуманітаристики, оскільки поєднує функції збереження, систематизації та аналітичної доступності культурної спадщини. Він формує інтелектуальну платформу, на основі якої можуть розвиватися цифрові дослідницькі практики, спрямовані на переосмислення й поглиблене вивчення української історико-культурної традиції в глобальному контексті.

SUMMARY

In § 3.1. “*Digital humanities tools in academic libraries, archives, and museums around the world*” (Serhii Harahulia) describes the analysis of leading digital humanities projects in Europe shows that they have successfully completed the stage of introducing digitized resources into scientific circulation and are currently prioritizing the implementation of tools suitable for analyzing large multi-format data with maximum productivity. Humanities research support services include a significant number of innovative technological solutions for archaeography, source studies, codicology, lexicography, palaeography, prosopography, etc., enabling significant scientific results to be achieved in archival, library and museum work. The vast majority of the projects analyzed are corporate, involving specialists from scientific and cultural institutions, libraries, and programmers, which generally corresponds to the multidisciplinary nature of scientific development at the present stage.

At the same time, it is worth noting the dispersion of projects in the field of digital humanities presented on the EADH platform. The presence of a large number of narrow-profile projects is not supported by their integration into a common scientific resource, and the lack of unified systemic solutions leads to disordered presentation of research data and gaps and/or duplication in the representation of information. Often, grant funding for projects results in a long pause in their implementation, giving the impression of sporadic activity, and this lack of continuity undermines the conclusions and results of the research. For comparison, it is worth mentioning the leading resource for digital humanities developed by the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine — the Digital Library of Historical and Cultural Heritage, which was originally created on the basis of integrated presentation in a single access window of all the institution’s digital collections — manuscripts, old prints, newspapers, visual, cartographic, musical documents, etc., and aims to provide permanent scientific support for the information sources posted there.

The lack of integrated solutions in digital humanities projects, in turn, leads to the need to develop new tools and services each time, customized for a specific research task, when instead it would be possible to jointly use technological solutions already developed in previous projects or to set a goal of implementing multifunctional tools.

In § 3.2. *“Features of the organization of the full-text collection “Shevchenkiana” in the electronic library “Ukrainika” (Iryna Danylchenko)* justified that, given the new challenges and uncertainties, the priority task for libraries is to accelerate the process of preserving documentary historical and cultural heritage through the creation of open digital resources. Currently, a significant part of the works dedicated to Taras Shevchenko is concentrated in the main and specialized library collections, which are being gradually digitized and becoming publicly available digital cultural heritage of the country and the world. Although the process of digitization and presentation of documents in digital library resources does not solve the problem of organizing a single resource of Shevchenko studies, it does, to a large extent, fill the gaps in the electronic collection of full-text documents on Shevchenko. The practical experience of creating a full-text collection of Shevchenko’s works by specialists at the National Library of Ukraine shows the possibility of effectively preserving and presenting the heritage of outstanding compatriots through the development of flexible library historical and memorial resources based on modern information technologies.

In § 3.3. *“The e-collection “Literary and Artistic Journals of the Ukrainization Era” in the “Ukrainika” electronic library: bringing back magazines from the 1920s and 1930s into modern discourse” (Nataliia Loshchynska)* has been proven that one of the current trends is the integration of all information and research results into a single information resource, both on individual research objects and on groups of objects studied by various scientific disciplines. Such information resources consist of numerous databases and data banks, individual files, varying in type and structure (factual, abstract, full-text information, images, etc.) and interconnected by deep hypertext links. Such integration of information allows the development of complex information-logical systems based on these resources, which solve the tasks of analysis, modeling, and forecasting. A good example of such information resources is undoubtedly the collection of periodicals, both scientific and popular, which are of great scientific and educational value. They are a collection of materials of various content, containing factual, scientific, entertainment, illustrative (graphic), and other information. At various periods of their existence, they not only carried relevant information, but also served as historical documents and as subjects of sociological, regional, and other studies. According to library

research on the popularity of various types of sources, collections of periodicals are invariably in demand in the modern library system.

In § 3.4. *“The e-collection “Repressed Ukrainian Studies” of the National Library of Ukraine as an integrated digital collection of the national book heritage”* (Olena Voshchenko) describes how, in order to preserve the most valuable book monuments in the context of the potential threat posed by Russia’s full-scale invasion of Ukraine, the strategy for processing the collection the book monument “Rehabilitated Literature” was reoriented from a thematic-sectoral (based on a systematic catalog) to a frontal search de visu and subsequent digitization of rare Ukrainian materials (regardless of field of knowledge). This resulted in the development of new approaches to processing the library’s holdings and the organization of an integrated electronic collection, “Repressed Ukrainian Literature,” on the platform of the VNLU’s electronic library, “Ukrainica.” The mechanism for selecting Ukrainian literature for the electronic collection is based on the scientific tradition of the VNLU (P. Stebnytsky, L. Dubrovina, T. Antoniuk, theoretical developments of the Ukrainian Studies Department) in symbiosis with the empirical experience of studying the “Rehabilitated Literature” collection and taking into account the resources of the digitization department. The most significant research challenge in organizing an integrated electronic collection of Ukrainian studies from the former special fund of the VNLU is the development of a classification system that would ensure the organization of a heterogeneous documentary array and effective user search.

AUTHORS

Serhii Harahulia

PhD in Social Communications, Head of
Information Technologies Institute,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5564-9494>
Scopus Author ID: 59960763800
Researcher ID: AAE-8791-2020

Iryna Danylchenko

Junior Researcher, Information and
Communication Technologies Department,
Institute of Information Technologies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: danylchenkoiv@nbuv.gov.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5778-4999>

Nataliia Loshchynska

PhD in Philology, Associate professor,
Senior Research Associate, Information and
Communication Technologies Department,
Institute of Information Technologies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: Loschynska@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6535-5863>

Olena Voshchenko

PhD in Philology, Researcher, Information and
Communication Technologies Department,
Institute of Information Technologies, V. I.
Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv,
Ukraine)
e-mail: voshchenko@nbuv.gov.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4192-7374>